

1. UVOD

Gradivo s katerim je Meddržavno sodišče razpolagalo leta 1996 dokazuje, da je takratna ocena bila, da v svetu obstaja več kot 40. 000 jedrskih bojnih glav. Njihova uničevalna sposobnost pa je približno milijonkrat večja kot tista, ki je avgusta 1945 povzročila opustošenje Hirošime. Zgolj ena jedrska bomba, ki bi eksplodirala nad večjim mestom, bi bila tako sposobna usmrtiti več kot 1 milijon ljudi. Če pa bi se jedrsko orožje množično uporabilo, bi lahko povzročilo uničenje človeške rase in izginotje celotne človeške civilizacije.¹

8. julija 1996 je Meddržavno sodišče izdalo dve dolgo pričakovani odločitvi, ki bosta predmet preučevanja te diplomske naloge. Prvič v zgodovini človeštva se je zgodilo, da se je kako mednarodno sodišče neposredno lotilo vprašanja legalnosti uporabe jedrskega orožja.

Sodišče je bilo v zelo kratkem časovnem razmiku soočeno kar z dvema zahtevama za izdajo svetovalnega mnenja. Obe prošnji sta izvirali iz gibanja, ki ga je vodilo združenje *International Association of Lawyers Against Nuclear Arms* (IALANA), ki je skupaj s še nekaterimi drugimi skupinami² leta 1992 osnovalo projekt, imenovan *World Court Project*. Namen projekta je bil, od MDS pridobiti svetovalno mnenje o pravnem statusu jedrskega orožja. Pomembno je poudariti, da so bila v zvezi s sodelovanjem nevladnih organizacij stališča zelo razdeljena, tako med državami, kot tudi med sodniki. Za nekatere je bilo dejstvo, da so nevladne organizacije imele tako ključno vlogo, le še en razlog več, da bi MDS moralo odkloniti izdajo svetovalnega mnenja. Drugi so bili mnenja, da široko sodelovanje nevladnih organizacij odraža številnost in različnost interesov v zvezi s tako odločilnimi vprašanji.

Dejstvo je, da so nevladne organizacije imele velik vpliv na sprejem resolucij znotraj Svetovne zdravstvene organizacije in Generalne skupščine Organizacije Združenih narodov, s pomočjo katerih je bila ustvarjena pravna podlaga za izdajo svetovalnega mnenja. Kasneje, tekom postopka pred Sodiščem, pa so te organizacije delovale z namenom zagotoviti čim širšo udeležbo držav. Udeležba držav je bila izjemna. V obeh postopkih skupaj je sodelovalo 42 držav, ki so podale pisne izjave, v ustnem delu obeh

¹ Glej Dissenting Opinion of Judge Koroma, str. 556., dostop (30. 10. 2007) na: <http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7523.pdf>.

² International Peace Bureau, International Physicians for the Prevention of Nuclear War.

postopkov pa je izjave skupno podalo 22 držav. Z izjemo Kitajske so sodelovale vse legitimne jedrske nuklearne sile- stalne članice VS OZN: Francija, Rusija, Združene države Amerike, Velika Britanija. Poleg teh pa tudi Indija, za katero je znano, da poseduje jedrsko orožje.

Ta diplomatska naloga torej obravnava 2 odločitvi MDS iz leta 1996: svetovalno mnenje MDS o legalnosti uporabe jedrskega orožja s strani države v oboroženem spopadu in svetovalno mnenje o legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja.³

V drugem poglavju bom najprej na splošno predstavila »poglavitni sodni organ Združenih narodov«. Zanimali me bodo pravni viri, ki jih Sodišče uporablja pri izvrševanju svojih funkcij, v nadaljevanju pa bom zelo na kratko predstavila potek pravde pred Sodiščem. Bolj podrobno me bo zanimal institut svetovalnih mnenj. Raziskala bom njegov vpliv na razvoj mednarodnega prava in prikazala težave v zvezi z »omejenim učinkom« svetovalnih mnenj.

Tretje poglavje je posvečeno analizi svetovalnega mnenja o legalnosti uporabe jedrskega orožja s strani države v oboroženem konfliktu. Najprej me bo zanimala pravna podlaga, na osnovi katere je WHO sploh zaprosila za izdajo svetovalnega mnenja. V nadaljevanju sledi raziskovanje 3 pogojev, ki morajo biti podani, da lahko govorimo o pristojnosti Sodišča. V ta namen bom analizirala Statut WHO in se opredelila do restriktivnega pristopa MDS v zvezi s tem. Zanimal me bo tudi princip specialnosti in posledično odnos med OZN in specializiranimi agencijami. Na koncu poglavja bom ocenila pomen tega svetovalnega mnenja za razvoj prava mednarodnih organizacij.

V četrtem poglavju sledi analiza svetovalnega mnenja o legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja. Tudi tukaj bom najprej predstavila pravno podlago, na osnovi katere lahko GS OZN zaprosi za svetovalno mnenje. Sledi predstavitev značilnosti jedrskega orožja in raziskovanje, kakšna je bila pravzaprav izhodiščna točka s katere se je MDS lotilo raziskovanja norm. Ali je Sodišče iskalo dovoljujoče pravilo znotraj mednarodnega prava, ali obratno? Nato bom v nadaljevanju zelo natančno predstavila vse relevantne norme mednarodnega prava (pravo človekovih pravic, prepoved dejanja genocida, pravo varstva okolja, določbe UL OZN, pravo oboroženih spopadov,

³ Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, Advisory Opinion, I. C.J. Reports, 1996, str. 66. in Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I. C.J. Reports, 1996, str. 226.

mednarodno humanitarno pravo, načelo nevtralnosti), ki jih je Sodišče upoštevalo pri izdaji svetovalnega mnenja. Sledi predstavitev enega izmed sicer pozitivnih vidikov tega svetovalnega mnenja- obveznosti razorožitve, ki še danes ni izpolnjena. Kritično bom pristopila do zaključkov Sodišča in se opredelila do vprašanja *non liquet*. Predstavila bom tudi dva sklopa pravnih norm, ki jih Sodišče »pomeša« v odločilnem odstavku 105. (2) E, *jus ad bellum* ter *jus in bello*.

Naj že na začetku poudarim, da so bili v zvezi z odločilnim delom izreka svetovalnega mnenja o legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja glasovi enako porazdeljeni. 105. (2) E. odstavek je bil v situaciji 7 glasov za in 7 proti, sprejet s predsednikovim odločilnim glasom. »Sporni« odstavek je bil edini sestavljen iz dveh odstavkov in bralcu na prvi pogled pravzaprav ni jasno, kdo je glasoval za in kdo proti legalnosti uporabe jedrskega orožja. To lahko v nadaljevanju razberemo iz izjav sodnikov, ločenih ali odklonilnih mnenj, ki so ji prav vsi sodniki »pripeli« k temeljni odločitvi. Prav vseh 14 sodnikov je namreč čutilo potrebo, da razložijo svoje glasovanje in naznanijo svoja stališča z enim izmed sredstev, ki jih imajo na voljo.

Naj za konec uvoda te diplomske naloge citiram misel, ki jo je izrekel *Martti Koskenniemi* v svojem komentarju k svetovalnemu mnenju o legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja in po mojem mnenju zelo dobro prikaže probleme, s katerimi se bom v naslednjih poglavjih ukvarjala:

»What are the limits of international law when faced with a subject which goes to the core of the exercise of state power?«⁴

⁴ Koskenniemi M.: *The Silence of Law/The Voice of Justice* v L. B. de Chazournes in P. Sands (ur): *International Law, The International Court of Justice and Nuclear Weapons*, Cambridge University Press, 1999, str. 488.

2. NA SPLOŠNO O MEDDRŽAVNEM SODIŠČU

Ustanovna listina OZN določa, da so poveljavni organi v sistemu OZN: Generalna skupščina, Varnostni svet, Ekonomski in socialni svet, Skrbniški svet, Meddržavno sodišče in Sekretariat. To posledično pomeni, da med MDS in ostalimi poveljavnimi organi OZN ne gre za razmerje podrejenosti oz. nadrejenosti ampak, da so si prej omenjeni organi enakopravni.

Druga posledica takšnega odnosa je, da MDS ni običajno »ustavno« sodišče.⁵ MDS tako nima pravice odločiti o »ustavnosti« dejanj in odločitev drugih organov OZN. Vsak organ znotraj sistema OZN ima pravico do interpretacije Ustanovne listine. Ta pravica pa vsekakor ne izključuje MDS, da o stvari samostojno odloči, če se seveda to od njega zahteva. MDS tudi ni »vrhovno« sodišče, ki bi ga imeli na voljo posamezniki in tudi ni »pritožbeno« sodišče, ki bi odločalo o pritožbah zoper odločitve, ki so jih sprejeli drugi mednarodni sodni organi.

MDS je organ, ki rešuje pravne spore, ki nastanejo v mednarodni skupnosti in izdaja svetovalna mnenja avtoriziranim organom OZN. Na ta način je MDS vpeto v mehanizem mednarodne diplomacije in zgolj eno izmed sredstev za mirno reševanje sporov.⁶

2.1. OZN in Meddržavno sodišče

Meddržavno sodišče je »poveljavni sodni organ Združenih narodov.«⁷ Ustanovljeno je bilo z Ustanovno listino Združenih narodov, ki je bila podpisana 26. junija 1945 v San Franciscu. Novo sodišče je nadomestilo Stalno meddržavno sodišče, ustanovljeno leta 1920 pod pokroviteljstvom Društva narodov.

MDS je z delom pričelo aprila 1946 in »posluje v skladu s priloženim Statutom, ki je bil izdelan na podlagi Statuta Stalnega meddržavnega sodišča in je sestavni del te

⁵ Želimo opozoriti na razliko med MDS in Ustavnim sodiščem npr. Republike Slovenije, ki je najvišji državni organ sodne oblasti za varstvo ustavnosti in zakonitosti ter človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

⁶ Rosenne, S.: Rosenne's the World Court : What it is and How it Works, Martinus Nijhoff Publishers, 2003, str. 28- 31.

⁷ Ustanovna listina Združenih narodov (UL OZN), 92. čl.

Ustanovne listine.«⁸ Vse države članice Združenih narodov so tako »*ipso facto*« pogodbene stranke Statuta Meddržavnega sodišča.«⁹ Države, ki pa niso članice OZN, lahko postanejo pogodbene stranke Statuta MDS »pod pogoji, ki jih v vsakem posameznem primeru določi Generalna skupščina po priporočilu Varnostnega sveta.«¹⁰ Ustanovna listina OZN podeljuje »prvenstveno odgovornost za ohranitev mednarodnega miru in varnosti«¹¹ Varnostnemu svetu. Varnostni svet lahko raziskuje »vsak spor ali pa vsako situacijo, ki bi utegnila pripeljati do mednarodnega trenja ali izzvati spor«¹², v nadaljevanju pa sme VS v kateremkoli stadiju spora ali situacije »priporočiti primerne postopke ali načine zgladitve.«¹³ Pri dajanju priporočil je VS dolžan upoštevati, »da naj bi stranke praviloma izročale pravne spore Meddržavnemu sodišču v skladu z določbami Statuta tega Sodišča.«¹⁴

Glede Generalne skupščine velja, da sme razpravljati o vseh vprašanjih, ki se nanašajo na ohranitev mednarodnega miru in varnosti in glede vseh takih vprašanj dajati priporočila.

V procesu izvrševanja svojih funkcij, lahko tako Varnostni svet, kot tudi Generalna skupščina zaprosita MDS za izdajo svetovalnega mnenja o vsakem pravnem vprašanju. MDS pa ima poleg svetovalne funkcije, tudi funkcijo odločanja v skladu z mednarodnim pravom v sporih, ki mu jih predložijo države. Funkcija odločanja v sporih med državami pripada sodišču ne glede na to, da se lahko istočasno dogaja tudi obravnava spora v VS in GS OZN. Vendar pa je funkcija sodišča omejena na to, da se kot sodni organ ukvarja s pravnimi vidiki spora in na ta način prispeva k ohranitvi mednarodnega miru in varnosti.¹⁵

Sedež sodišča se za razliko od ostalih poglavitnih organov OZN ne nahaja v New Yorku, sedež MDS je namreč v Palači miru v Haagu (Nizozemska).

⁸ Ibid.; 92. čl.

⁹ Ibid.; prvi odstavek 93. čl.

¹⁰ Ibid.; drugi odstavek 93. čl.

¹¹ Ibid.; prvi odstavek 24. čl.

¹² Ibid.; 34. čl.

¹³ Ibid.; prvi odstavek 36. čl.

¹⁴ Ibid.; tretji odstavek 36. čl.

¹⁵ O tem se je MDS npr. izreklo v primeru *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), I. C. J. Reports 1984, str. 434.

2.2. Pravni viri

V tem poglavju želimo opozoriti na pravne vire, ki jih MDS uporablja pri izvrševanju svojih funkcij in predstaviti nekatere značilnosti teh, ki nam bodo pomagale razumeti podlago za obe svetovalni mnenji, ki ju obravnava ta diplomska naloga.

SMDS določa, da je naloga Sodišča, da »odloča v skladu z mednarodnim pravom v sporih, ki se mu predložijo.«¹⁶ Pri tem Sodišče uporablja: meddržavne dogovore, mednarodne običaje, splošna pravna načela, sodno prakso in nauke kvalificiranih pravnih strokovnjakov.

Navedene vire teorija deli v 2 kategoriji. Poglavitni formalni viri mednarodnega prava med katerimi ni hierarhije in ki vsebujejo norme mednarodnega prava so: mednarodne pogodbe, običajno mednarodno pravo in pa obča pravna načela. V drugi kategoriji pa sta sodna praksa in doktrina, ki sta pomožni sredstvi za ugotavljanje pravnih pravil in torej le pomagata pri ugotavljanju vsebine pravnih norm in pri njihovi razlagi.¹⁷

Izraz »**meddržavni dogovori**« je zelo širok in zajema bilateralne in multilateralne pogodbe in konvencije, pa tudi ostale mednarodne sporazume in dogovore, ki imajo različna imena. Vsem pa sta skupna pisna oblika in soglasje volje pogodbenih strank. Na splošno velja, da so mednarodne pogodbe najbolj zanesljivo orodje mednarodnega prava in njihova zavezujoča narava je odraz načela *pacta sunt servanda*. Hkrati pa moramo opozoriti na še eno značilnost mednarodnih pogodb, in sicer partikularnost. To pomeni, da mednarodne pogodbe ustvarjajo pravice in obveznosti samo za pogodbene stranke, s stališča tretjih držav pa velja *res inter alios acta nec nocent nec prosunt*.¹⁸

Glede **mednarodnega običajnega prava** velja, da ga je potrebno razbrati iz obče prakse, ki je sprejeta kot pravo. Teorija govori o dveh elementih, ki morata biti kumulativno izpolnjena. Prvi pogoj je objektivni in se nanaša na široko razširjeno mednarodno prakso, drugi pogoj je subjektivni, in pomeni obstoj pravne zavesti subjektov, ki so prakso sprejeli za obvezujočo (*opinio iuris sive necessitatis*).

Tretji vir mednarodnega prava so v skladu s SMDS **splošna pravna načela**, ki jih priznavajo civilizirani narodi. Gre za vir, ki ga je v svojem besedilu Statuta poznalo že

¹⁶ Statut Meddržavnega sodišča (SMDS), prvi odstavek 38. čl.

¹⁷ Npr. Türk, D.: Temelji mednarodnega prava, GV Založba, 2007, str. 53. in Thirlway, H.: The Sources of International Law, v M. D. Evans (ur.): International Law, Oxford University Press, 2003, str. 119.

¹⁸ Türk, op. cit., str. 57-58. in Thirlway, H.: The Sources..., op. cit., str. 121-124. Gre za latinski izraz, ki pomeni, da pogodbe tretjim niti ne škodujejo, niti ne koristijo.

Stalno meddržavno sodišče. Splošna pravna načela so bila zamišljena kot sredstvo, ki naj bi Sodišču pomagalo reševati pojave pravnih praznin. Zdelo se je namreč neprimerno in nezaželeno, da bi Sodišče takrat izreklo ugotovitev *non liquet*.¹⁹

Na splošno velja, da o vsebini pojma splošnih pravnih načel ni širokega soglasja. Nekateri menijo, da gre za splošna pravna načela mednarodnega prava, spet drugi da gre za splošna pravna načela nacionalnih pravnih sistemov. V bistvu pa ni razloga, da ne bi splošna pravna načela zajemala oboje, saj s tem dosežemo prvotni namen določbe. Čim širši je pomen splošnih pravnih načel, tam lažje bo Sodišče napolnilo morebitno nastalo pravno praznino.²⁰

Kot pomožno sredstvo za ugotavljanje pravnih pravil se uporabljata **sodna praksa in doktrina**. V zvezi s sodnimi odločbami, SMDS določa, da se uporabljajo »s pridržkom določbe 59. člena«²¹, kar pomeni, da so sodbe MDS obvezne samo za stranke in to za povsem določen primer.²² Izraz sodne odločbe zajema torej judikaturu Stalnega meddržavnega sodišča in MDS, pa tudi sodne odločbe nacionalnih sodišč in drugih mednarodnih sodnih organov. Glede doktrine velja, da zajema nauke najbolj kvalificiranih pravnih strokovnjakov različnih narodov.

MDS pri svojem delu vedno uporablja načelo pravičnosti zato, da lažje interpretira norme in zapolni morebitne pravne praznine. Tukaj govorimo o pravičnosti znotraj prava t.i. notranji pravičnosti²³, za katero MDS ne potrebuje posebnega pooblastila strank in je le ta del pravnih pravil oz. je del pravilne uporabe prava.

Ne sme pa MDS o zadevi odločiti *ex aequo et bono*, brez izrecnega pooblastila strank.²⁴ Tukaj govorimo o drugi vrsti pravičnosti, tisti ki je zunaj pravnih pravil. Gre za situacijo, kjer bi stranki MDS pooblastili, da lahko izključi trenutno veljavno pravo in sodi po abstraktnih načelih pravičnosti. Sodišče dobi s tem zelo »široko diskrecijo in subjektivne možnosti pri komponiranju, improviziranju in iskanju inovativnih rešitev.«²⁵ Pomembno je omeniti, da MDS na podlagi pravičnosti *ex aequo et bono* še ni odločalo, je pa bilo načelo že večkrat podlaga za sojenje v arbitražnih postopkih. Načelo je

¹⁹ Gre za ugotovitev, s katero Sodišče razglasi, da zaradi pomanjkanja pravnih pravil, tožbenega zahtevka ni mogoče ne potrditi ne zavrniti.

²⁰ Akehurst, M.: A Modern Introduction to International Law, Routledge, 1991, str. 34.

²¹ SMDS, op. cit., prvi d. odstavek 38. čl.

²² Ibid.; 59. čl.

²³ Gre za pravičnost *infra legem*.

²⁴ SMDS, op. cit., drugi odstavek 38. čl., Gre za t.i. odločanje »po pravičnem in dobrem.«

²⁵ Pavliha, M.: Pravično in dobro, v : Delo, 30.08.2007, o tem tudi Türk, op. cit., str. 61- 62.

namreč znano zlasti v zasebnem pravu in ga med drugim predvideva tudi slovenski Zakon o pravdnem postopku.²⁶

2.3. Organizacija sodišča

MDS je »sestavljeno iz 15 članov, od katerih sme biti samo eden državljani iste države.«²⁷ Sodniki so izvoljeni »izmed oseb z visokim moralnim ugledom, ki izpolnjujejo pogoje, kakršni se v njihovih državah zahtevajo za opravljanje najvišjih sodnih služb, ali pa so pravniki, ki so priznani strokovnjaki v mednarodnem pravu.«²⁸ »Sodnike volita Generalna skupščina in Varnostni svet OZN, ki za ta namen zasedata sočasno, vendar volita ločeno, neodvisno drug od drugega.«²⁹ »Za izvoljene se štejejo kandidati, ki dobijo absolutno večino glasov v Generalni skupščini in Varnostnem svetu.«³⁰ Sodniki so izvoljeni za obdobje 9 let z možnostjo ponovne izvolitve. Volitve so razporejene na način, da na vsake 3 leta poteče mandat eni tretjini sodnikov. Pri izvolitvi morata GS in VS OZN paziti, »da se zagotovi, da bodo v zboru kot celoti zastopane najbolj pomembne oblike civilizacije in poglobitni pravni sistemi sveta.«³¹ Ne obstaja sicer uradna porazdelitev sedežev, vendar se je izoblikovala dolgoletna praksa, da bo v sestavi sodišča vselej pet sodnikov iz petih stalnih članic VS OZN, preostali sedeži pa se neuradno porazdelijo med ostale regije sveta.³²

Pravica do predlaganja kandidatov pripada vsem državam, ki so pogodbene stranke SMDS. Pomembno je, da kandidati, ki jih posamezna država predlaga v izvolitev niso predlagani s strani vlad držav članic OZN, ampak ta pravica pripada državnim skupinam potencialnih arbitrov Stalnega arbitražnega sodišča. Države, ki pa niso zastopane v Stalnem arbitražnem sodišču, pa v ta namen sestavijo državne skupine, ki ravno tako predlagajo kandidate v izvolitev. Vsaka skupina lahko predlaga največ 4 kandidate, izmed katerih sta največ dva kandidata lahko državljana te državne skupine, ostali pa so lahko državljani katerekoli države.

²⁶ Glej Zakon o pravdnem postopku (ZPP), 471. čl., ki predvideva, da lahko »arbitraža razsodi po pravičnosti le, če sta jo stranki za to pooblastili.«

²⁷ SMDS, op. cit., prvi odstavek 3. čl.

²⁸ Ibid.; 2. čl.

²⁹ Türk, op. cit., str. 485.

³⁰ SMDS, op. cit., prvi odstavek 10. čl.

³¹ Ibid.; 9. čl.

³² Thirlway, H.: *The International Court of Justice*, v M. D. Evans (ur.): *International Law*, Oxford University Press, 2003, str. 562.

Sodniki so na položaj izvoljeni kot posamezniki in ne kot predstavniki svojih držav. »Člani sodišča pri opravljanju svoje sodne službe uživajo diplomatske privilegije in imunitete.«³³ So neodvisni in njihova prva naloga po izvolitvi je, da morajo na javni seji slovesno izjaviti da bojo svoje dolžnosti opravljali »nepristransko in vestno.«³⁴

Sodišče izmed svojih članov izvoli tudi predsednika in podpredsednika sodišča za obdobje 3 let. Naloga predsednika sodišča je, da usmerja delo sodišča in nadzoruje upravo sodišča.³⁵ Vsakodnevna administrativna dela so naloga tajništva, ki je stalni administrativni organ MDS in ga vodi tajnik Sodišča. Tajnik se izvoli za obdobje 7 let z možnostjo ponovne izvolitve.³⁶

Glede vsakokratne sestave sodišča velja, da sodnik, ki je državljan države ene izmed pravnih strank obdrži pravico do sodelovanja pri obravnavi in se torej ni dolžan izločiti. V taki situaciji lahko nasprotna stranka, ki v sestavi zbora nima sodnika, ki bi bil njen državljan, imenuje sodnika *ad hoc*. Če gre za situacijo, ko sodišče v svojem zboru nima nobenega sodnika, ki bi bil državljan kake pravdne stranke, sme vsaka izmed teh izbrati svojega *ad hoc* sodnika.³⁷ Smisel sodnikov *ad hoc* ilustrira eno izmed temeljnih načel MDS in sicer enakost pravnih strank v postopku. Na ta način lahko sodniki, ki so državljani države, ki je stranka v postopku in sodniki *ad hoc*, pomagajo sodišču da v polni meri razume argumente strank.

Sodišče ponavadi izvršuje svojo dolžnost v polni sestavi. Statut MDS pa poleg zasedanja v polni sestavi, pozna tudi pojem stalnih in začasnih (*ad hoc*) senatov.³⁸

Statut določa, da MDS vsako leto sestavi senat 5 sodnikov, za potrebe hitrejšega opravljanja zadev. Senat obravnava zadeve po predlogu pravnih strank in odloča o njih po skrajšanem postopku.³⁹ Poleg tega SMDS določa, da lahko Sodišče, če meni da je to potrebno, kadarkoli ustanovi enega ali več senatov, sestavljenih iz najmanj treh sodnikov, in sicer za odločanje o določenih vrstah zadev.⁴⁰ Tudi tukaj velja, da senat obravnava zadevo in odloča o njej le, če pravdne stranke to predlagajo.⁴¹ V obeh omenjenih primerih gre za pojem stalnih senatov. Navkljub prednostim, ki jih nudijo

³³ SMDS, op. cit., 19. čl.

³⁴ Ibid.; 20. čl.

³⁵ Pravilnik Meddržavnega Sodišča (PMDS), 12. čl.

³⁶ Ibid.; 22. čl.

³⁷ SMDS, op. cit., 31. čl.

³⁸ <http://www.icj-cij.org/presscom/en/ifaq.pdf> (dostop 31.10.2007).

³⁹ SMDS, op. cit., 29. čl., gre za t.i. Chamber of Summary Procedure.

⁴⁰ Npr. Senat za okoljevarstvene zadeve, Senat o delovnih zadevah, Senat o zadevah, ki se nanašajo na tranzit in komunikacije.

⁴¹ SMDS, op. cit., prvi odstavek 26. čl., gre za t.i. »odločanje o določenih vrstah zadev.«

stalni senati MDS ostaja njihova uporaba zgolj izjema. Do danes v praksi MDS še ni bilo primera, o katerem bi odločal stalni senat MDS. Kar pa ne velja za *ad hoc* senate, kjer je do danes bilo šest takšnih primerov. Statut MDS nadalje določa, da lahko Sodišče ustanovi senat za odločanje o določeni zadevi. Število sodnikov, ki sestavljajo tak senat se določi v sporazumu s strankami (*ad hoc*).⁴²

2.4. Pristojnost sodišča v sporih med državami

Prvo pravilo, ki velja za postopek pravde pred MDS je, da so lahko samo države pravdne stranke v zadevah pred Sodiščem.⁴³ Mednarodne organizacije, gospodarske družbe, nevladne organizacije in fizične osebe torej ne morejo začeti pravde pred MDS. SMDS določa, da je Sodišče na voljo vsem pogodbenim strankam Statuta, torej vsem državam članicam OZN. Določba UL OZN o možnosti, da postane pogodbeni stranka Statuta tudi država, ki ni članica OZN⁴⁴ ni več aktualna, ker je OZN danes s 192 članicami dosegla skorajda popolno univerzalnost.⁴⁵

MDS lahko sodi v pravdi med državama le, če sta državi sprejeli pristojnost sodišča za reševanje spora. Gre za drugo temeljno pravilo, ki ureja reševanje mednarodnih sporov in je odraz dejstva, da so države suverene in prosto izbirajo sredstva za reševanje mednarodnih sporov. V konkretnem sporu je torej MDS pristojno samo, če so stranke privolile v njegovo pristojnost. Spor se sodišču lahko predloži, ko je že nastal ali pa se pristojnost sodišča dogovori za bodoče spore.

Oblika v kateri se izrazi privolitev države v pristojnost MDS določa način s katerim se začne postopek pred MDS.

⁴² Ibid.; drugi odstavek 26. čl., gre za t.i. »odločanje o določeni zadevi.«

⁴³ Ibid.; prvi odstavek 34. čl.

⁴⁴ UL OZN, op. cit., drugi odstavek 93. čl.

⁴⁵ Türk, op. cit., str. 487.

2.5. Potek pravnega postopka

Postopek primarno ureja SMDS, hkrati pa Statut predvideva, da Sodišče sprejme poslovnik, ki vsebuje bolj natančna postopkovna pravila.⁴⁶

Uradna jezika Sodišča sta francoščina in angleščina.

Postopek pred MDS se lahko začne na dva načina. Prvi način pride v poštev, če med strankama ne obstaja vnaprej določena obveznost o pristojnosti Sodišča. Stranke se morajo glede konkretnega spora dogovoriti, da ga bodo predložile Sodišču, postopek se prične s sporočilom takšnega sporazuma Sodišču. V tem primeru ne moremo govoriti, da je ena država tožnik in druga toženec. Drugi način pomeni, da že obstoji sporazumna obveznost strank o pristojnosti Sodišča. Postopek se začne z enostransko pismeno vlogo (tožba) ene izmed strank. Država ki takšno tožbo poda nastopa v vlogi tožnika, druga država ima status toženca.

Postopek ima dve fazi. In vsaka faza ima svoj pisni in ustni del. Prva faza je namenjena vprašanjem sodne pristojnosti⁴⁷ ali pa dopustnosti.⁴⁸ Gre za t.i. predhodni ugovor s strani toženca, ki prepreči, da bi se začela druga faza postopka, ki se navezuje na odločitev o meritornem vprašanju. Pisni del postopka je v tem, da se Sodišču pošljejo in pravnim strankam vročijo vloge, odgovori nanje in po potrebi replike, prav tako pa tudi vsi dokazni spisi in listine.⁴⁹ Ustni del poteka tako, da Sodišče zaslišuje priče in izvedence, ter posluša zastopnike strank, svetovalce in odvetnike.⁵⁰

Dokazno breme glede dejstev je v skladu s splošnimi postopkovnimi pravili na strani tiste stranke, ki se na dejstvo sklicuje. V skladu z načelom *iura novit curia*, strankam ni potrebno dokazovati pravil mednarodnega prava. Izjema je sklicevanje na običajno pravo, ki še nima splošne veljave v pravu. Tukaj je potrebno dokazati tako splošno razširjeno prakso, kot tudi *opinio iuris*.⁵¹

Sodišče lahko tekom postopka na zahtevo stranke ali na lastno iniciativo odredi začasne ukrepe. Gre za ukrepe, ki bi jih bilo potrebno izvesti, da se zavarujejo pravice sleherne

⁴⁶ Ibid., prvi odstavek 30. čl.

⁴⁷ Npr. toženec zanika, da je privolil v predložitev spora MDS.

⁴⁸ Npr. toženec trdi, da tožnik nima pravno zavarovanega interesa za začetek tožbe. Gre za t.i. zatrjevano pomanjkanje *locus standi* na strani tožnika.

⁴⁹ SMDS, op. cit., prvi in drugi odstavek 43. čl.

⁵⁰ Ibid., peti odstavek 43. čl.

⁵¹ Thirlway, op. cit., str. 565.

izmed pravnih strank.⁵² Namen začasnih ukrepov je »zamrzniti« situacijo, dokler Sodišče ne izda sodne odločbe.

Poleg predhodnih ugovorov in začasnih ukrepov poznamo še nekaj primerov, ko pride do priložnostnih oz. do neke vrste vmesnih postopkov tekom pravde pred MDS.⁵³

Sodba se razglasi na javni seji⁵⁴ in ima 3 glavne dele: uvod, izrek, obrazložitev. Sodna odločba je zavezujoča samo za pravdne stranke in glede tega primera o katerem se je izreklo Sodišče.⁵⁵

Sodba je dokončna, zoper njo ni pritožbe. Stranke lahko zahtevajo le razlago ali revizijo sodbe (incidenčna pristojnost Sodišča), nimajo pa na voljo rednih pravnih sredstev.⁵⁶

UL OZN določa obveznost vsake države članice OZN, da se podredi sodbi MDS, v vsakem sporu, kjer je stranka. V primeru, da država ne izpolni obveznosti, ki ji jih nalaga sodba, se lahko druga stranka obrne na VS OZN. VS OZN lahko izda priporočila ali pa odloči o ukrepih, ki jih je treba sprejeti, da se sodba izvrši.⁵⁷

2.6. Svetovalna mnenja⁵⁸

Institut svetovalnih mnenj omogoča organom OZN in pooblaščenim specializiranim agencijam, da od Sodišča pridobijo smernice v zvezi z njihovim ravnanjem, in na ta način izvršijo svoje aktivnosti v skladu s pravnimi normami.⁵⁹ Privolitev držav, ki jih tematika svetovalnega mnenja morebiti zadeva, ni potrebna za obstoj pristojnosti MDS. Svetovalna mnenja namreč nimajo zavezujočega učinka in zato velja, da nobena država ne more preprečiti izdaje svetovalnega mnenja.⁶⁰ Na splošno je mogoče trditi, da so svetovalna mnenja imela zelo pomemben vpliv na razvoj prava OZN in celotnega mednarodnega prava. Vendar pa obstaja v zvezi z daljnosežnimi vprašanji s katerimi je

⁵² SMDS, op. cit., 41. čl. in PMDS, op. cit., prvi odstavek 73. čl.

⁵³ Poznamo: odsotnost (oz. opustitev obrambe), intervencija tretje države, protizahtev, združitev primerov.

⁵⁴ SMDS, op. cit., 58. čl.

⁵⁵ Ibid.; 59. čl.

⁵⁶ Ibid.; 60. čl.

⁵⁷ UL OZN, op. cit., 94. čl.

⁵⁸ Zimmermann, A. & Tomuschat, C. & Oellers-Frahm, K. (ur.): *The Statute of the International Court of Justice (A Commentary)*, Oxford University Press, 2006, str. 1401- 1468. in Thirlway, H.: *The International Court...*, op. cit., str. 559- 587.

⁵⁹ O tem se je npr. MDS izreklo tudi v primeru *Interpretation of Peace Treaties with Bulgaria, Hungary and Romania, Advisory Opinion*, I.C.J. Reports 1950, str. 71.

⁶⁰ Je pa nasprotovanje posameznih držav lahko faktor, ki vpliva na presojo primernosti izdaje svetovalnega mnenja.

Sodišče včasih soočeno, določena nevarnost, in sicer, da države ne sledijo ugotovitvam in navodilom Sodišča.⁶¹ Gre za t.i. omejeni učinek svetovalnih mnenj.

2.6.1. Zgodovinski razvoj

Institut svetovalnih mnenj je obstajal že v obdobju delovanja Stalnega meddržavnega Sodišča. Z njegovo ustanovitvijo leta 1919, je namreč nastala prva mednarodna sodna oblast, ki je imela pristojnost izdati svetovalno mnenje. Za razliko od MDS, je za Stalno meddržavno sodišče veljalo, da ne more odkloniti izdaje svetovalnega mnenja, pravica zahtevati izdajo svetovalnega mnenja pa je takrat pripadala le svetu in skupščini Društva narodov. Zslediti je mogoče tudi razliko med obema sodiščema v zvezi z vprašanjem, o čem je bilo mogoče zahtevati svetovalno mnenje. Statut Društva narodov, ki je bil sestavni del (I. poglavje) Versajske mirovne pogodbe z Nemčijo je namreč določal, da je mogoče svetovalno mnenje zahtevati »o kateremkoli sporu ali vprašanju.«⁶²

Kot smo že uvodoma zapisali je bilo leta 1945 z ustanovitvijo OZN, vzpostavljeno MDS. Pravica zahtevati izdajo svetovalnega mnenja se je opazno razširila še na druge organe OZN in pooblašcene specializirane agencije.

2.6.2. Pristojnost MDS izdati svetovalno mnenje

MDS sme izdati svetovalno mnenje o vsakem pravnem vprašanju na predlog organa ali ustanove, ki je z UL OZN ali pa v skladu z njenimi določbami za to upravičen.⁶³ UL določa, da lahko GS in VS OZN zaprosita MDS za svetovalno mnenje o vsakem pravnem vprašanju.⁶⁴ Pravica drugih organov in specializiranih agencij pa je bolj

⁶¹ Tako kot se je to npr. zgodilo s svetovalnim mnenjem o legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja, ki ga obravnavamo v 4. poglavju. Gre za obveznost jedrske razorožitve, ki je mednarodna skupnost še do danes ni izpeljala.

⁶² Versajska mirovna pogodba z Nemčijo, I. poglavje (Statut Društva narodov), 1919, 14. čl., dostop (03. 11. 2007) na: <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/menu.htm>.

⁶³ SMDS, op. cit., prvi odstavek 65. čl.

⁶⁴ UL OZN, op. cit., prvi odstavek 96. čl.

Ne glede na to, da UL OZN določa, da lahko VS in GS OZN zahtevata svetovalno mnenje o »vsakem pravnem vprašanju«, ni popolnoma jasno ali MDS meni, da je nujno razumeti, da ima GS splošno pristojnost glede zahtev za izdajo svetovalnega mnenja. O odnosu med predmetom zahteve za izdajo

omejena. In sicer lahko zaprosijo za izdajo svetovalnega mnenja samo, če so bili pooblaščen s strani GS in če gre za svetovalno mnenje o pravnem vprašanju, ki bi nastalo v okviru njihove dejavnosti.⁶⁵

V sistemu OZN imajo tako pravico zahtevati svetovalno mnenje 4 organi⁶⁶ in 16 specializiranih agencij.⁶⁷

Trenutno potekajo razprave o tem, ali bi bilo smiselno tudi generalnemu sekretarju OZN podeliti pravico zahtevati izdajo svetovalnega mnenja.⁶⁸

Organ ali ustanova, ki želi svetovalno mnenje, po ustrezni razpravi izda resolucijo ali sklep in vanj vključi vprašanje ali več vprašanj. Svetovalni postopek se prične s pismeno vlogo, ki se Sodišču sporoči v obliki pisma s strani Generalnega sekretarja OZN ali s strani direktorja ali generalnega sekretarja specializirane agencije, ki zaprosi za mnenje.⁶⁹ V vlogi mora biti natančno razloženo vprašanje, o katerem je Sodišče zaproseno za mnenje; vlogi se priložijo listine, s pomočjo katerih naj se vprašanje razjasni.⁷⁰

2.6.3. Diskrecija MDS

MDS nima dolžnosti izdati svetovalno mnenje, ampak lahko, če se mu zdi primerno, odkloni izdajo svetovalnega mnenja. O zavračanju prošenj na temelju svoje diskrecije, v

svetovalnega mnenja in dejavnostmi GS se je Sodišče izreklo tudi v zadnjem svetovalnem mnenju, leta 2004 (Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I. C. J. Reports 2004). Sodišče je zavrnilo interpretacijo, da GS ne more podati zahteve za izdajo svetovalnega mnenja v času ko VS opravlja naloge glede kateregakoli spora ali situacije, ker bi s tem kršila prvi odstavek 12. čl. UL OZN.

⁶⁵ Ibid.; drugi odstavek 96. čl.

O tem problemu bomo bolj podrobno razpravljali v naslednjem poglavju, kjer bomo analizirali svetovalno mnenje o legalnosti uporabe jedrskega orožja s strani države v oboroženem konfliktu. Gre namreč za prvi primer v zgodovini MDS, kjer je Sodišče odklonilo izdajo svetovalnega mnenja, ker je menilo, da se postavljeno vprašanje ne pojavi v okviru dejavnosti specializirane agencije.

⁶⁶ Generalna skupščina, Varnostni svet, Ekonomski in socialni svet, Skrbniški svet.

⁶⁷ Mednarodna organizacija dela (ILO), Svetovna zdravstvena organizacija (WHO), Organizacija ZN za izobraževanje, znanost in kulturo (UNESCO), Organizacija za prehrano in kmetijstvo (FAO), Mednarodni sklad za kmetijski razvoj (IFAD), Mednarodni denarni sklad (IMF), Mednarodna organizacija za civilno letalstvo (ICAO), Mednarodna pomorska organizacija (IMO), Svetovna meteorološka organizacija (WMO), Svetovna organizacija za intelektualno lastnino (WIPO), Organizacija ZN za industrijski razvoj (UNIDO), Mednarodna agencija za jedrsko energijo (IAEA), Mednarodna unija za telekomunikacije (ITU), Mednarodna banka za obnovo in razvoj (IBRD), Mednarodna finančna korporacija (IFC), Mednarodno združenje za razvoj (IDA).

⁶⁸ Tisti, ki takšni spremembi nasprotujejo trdijo, da bi se na ta način močno povečala politična moč generalnega sekretarja v razmerju do GS in VS OZN.

⁶⁹ PMDS, op. cit., 104. čl.

⁷⁰ SMDS, op. cit., drugi odstavek 65. čl.

zvezi s svetovalno pristojnostjo, je Sodišče že večkrat izrazilo stališče, »da odgovor Sodišča, ki je sam organ OZN, predstavlja njegovo udeležbo pri dejavnostih OZN in načeloma ne bi smel biti odklonjen.«⁷¹

2.6.4. Pravni učinek svetovalnega mnenja

Svetovalna mnenja niso zavezujoča, ampak imajo svetovalno naravo. Gre za mnenje Sodišča o pomembnih načelih in pravilih mednarodnega prava, pri čemer pa ne zavezuje nobene države, niti organa ali specializirane agencije, ki je zaprosila za mnenje, da karkoli stori ali opusti. Čeprav je teorija zelo jasna, se v praksi pojavijo težave. Predpostavimo npr., da bi Sodišče izdalo svetovalno mnenje in ugotovilo obstoj določene obveznosti, ki zavezuje državo. Drži sicer, da ne obstaja obveznost države izvršiti svetovalno mnenje, vendar bo ta država v zelo »šibkem« položaju, če bo trdila, da svetovalno mnenje ne odraža veljavnega mednarodnega prava.

Ne glede na nezavezujočo naravo, imajo svetovalna mnenja zelo pomembne pravne učinke. Organi in organizacije dobijo preko svetovalnih mnenj smernice in navodila za ravnanje, kar lahko vpliva tudi na države. Tako se je npr. v zvezi z GS OZN razvila praksa sprejemanja resolucij v zvezi z izdanim svetovalnim mnenjem, katerega izdajo je zahtevala GS.⁷²

V preteklosti je obstajal dvom ali je mogoče skleniti pogodbo, s katero se stranki dogovorita, da bosta svetovalno mnenje MDS sprejeli kot zavezujoče. Eno izmed področij, kjer se je praksa takih pogodbenih določb uveljavila, je urejanje odnosov med mednarodnimi organizacijami in državami.⁷³ Danes velja, da ne obstoji nobena pravna ovira za sklepanje takih pogodb, na ta način namreč stranki rešita problem, da MO ne morejo nastopati kot stranke v pravdi pred MDS.⁷⁴ Na ta način postane svetovalno mnenje zavezujoče na podlagi posamezne konvencije ali dejanja mednarodne organizacije.

⁷¹ Npr. Western Sahara, Advisory Opinion, ICJ Reports 1975, str. 12., para. 23.

⁷² Tako je bila npr. tudi v zvezi z svetovalnim mnenjem o legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja sprejeta RES GA/41/45 M (10. 12. 1996), ki poziva države naj izpolnijo obveznost razorožitve.

⁷³ Npr. Konvencija o privilegijih in imunitetah Združenih narodov iz leta 1946 določa v svojem tridesetem odstavku 8. čl.: »If a difference arises between the United Nations on the one hand and a Member on the other hand, a request shall be made for an advisory opinion on any legal question involved in accordance with Article 96 of the Charter and Article 65 of the Statue of the Court. The opinion given by the Court shall be accepted as **decisive** (poudarila D.B.) by the parties».

⁷⁴ Thirlway, The International...op. cit., str. 582.

2.6.5. Druge pravne posledice svetovalnega mnenja

Čeprav svetovalna mnenja niso pravno zavezujoča, pa imajo izjave MDS v svetovalnem mnenju lahko daljnosežne pravne posledice, ki vplivajo na vedenje posameznih držav znotraj mednarodne skupnosti. Na tem mestu je potrebno omeniti dva primera iz prakse in sicer *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970)*⁷⁵ iz leta 1971 in pa primer *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*⁷⁶ iz leta 2004.

2.6.6. Postopek izdaje svetovalnih mnenj⁷⁷

Določbe SMDS in PMDS v zvezi s postopkom izdaje svetovalnih mnenj so zelo okrnjene. SMDS daje Sodišču zelo široka pooblastila, in sicer, da po lastni presoji uskladi postopek izdaje svetovalnih mnenj, s tistimi določbami Statuta, ki se uporabljajo za pravdni postopek.⁷⁸ Posledično postopek izdaje svetovalnih mnenj v številnih pogledih spominja na pravdni postopek. Hkrati pa je potrebno imeti v mislih, da je namen tega postopka pravno svetovanje organom OZN in drugim mednarodnim organizacijam, ki zahteva njihovo sodelovanje. Smisel sodelovanja držav in mednarodnih organizacij je v tem, da se zbere čim več informacij, ki Sodišču pomagajo sprejeti svetovalno mnenje.

V nadaljevanju bomo predstavili 3 skupine sodelujočih (države, mednarodne organizacije, generalni sekretar OZN oz. direktor ali generalni sekretar tiste ustanove, ki prosi za mnenje) v postopku izdaje svetovalnega mnenja. Na splošno pa je mogoče trditi, da ima MDS precejšnjo mero svobode pri odločitvah koga in kdaj povabiti k sodelovanju. Naj na tem mestu opozorimo še na praktična navodila, ki jih je Sodišče

⁷⁵ Advisory Opinion, I.C.J. Reports (1971), str.16. MDS se je ukvarjalo s pravnimi posledicami, ki izvirajo iz ugotovitve, da Južna Afrika ni več zakonito upravičena do upravljanja teritorija Namibije. Po mnenju Sodišča obstaja obveznost vseh držav članic OZN, da priznajo neveljavnost in nezakonitost prisotnosti Južne Afrike v Namibiji. (Npr. obveznost držav vzdržati se dajanja kakršnekoli pomoči Južni Afriki z ozirom na okupacijo Namibije).

⁷⁶ Advisory Opinion, I.C.J Reports (2004), str. 136. Sodišče je med drugim izreklo, da imajo vse države obveznost ne priznati nezakonite situacije, ki je nastala z gradnjo zidu na okupiranem palestinskem ozemlju, obveznost ne dajanja pomoči ali podpore, ki bi obdržala nastalo situacijo.

⁷⁷ The International Court of Justice, The Hague, 1986, str. 70- 74. Gre za tretjo izdajo publikacije MDS, ki je bila izdana ob 40- letnici Sodišča (1946- 1986).

⁷⁸ SMDS, op. cit., 68. čl.

prvič sprejelo oktobra 2001 in so posledica nenehnega ocenjevanja delovnih metod Sodišča, ki pa v ničemer ne spreminjajo poslovnika Sodišča in so torej le dodatek. Praktično navodilo št. XII, sprejeto leta 2004 tako priznava tudi nevladnim organizacijam določeno vlogo tekom postopka. Navodilo št. XII namreč določa, da ima nevladna organizacija pravico predložiti pisno izjavo ali dokument, ki pa ne postane del spisa.⁷⁹

Na začetku postopka tajnik Sodišča obvesti o vlogi za izdajo svetovalnega mnenja, »vse države, ki imajo pravico nastopati pred Sodiščem«⁸⁰, to so vse države članice OZN in tiste, ki spadajo v skupino držav v skladu z 2. odstavkom 35. čl. UL OZN. Hkrati Sodišče izda ločen sklep, s katerim odloči, katere so tiste države in mednarodne organizacije, »ki bi mogle dati podatke o vprašanju.«⁸¹ Nato predsednik sodišča s sklepom določi rok, v katerem lahko določene države in mednarodne organizacije podajo svoje pisne izjave in predvidi datum izvedbe ustnega dela postopka. Glede mednarodnih organizacij, ki jih Sodišče povabi k sodelovanju velja, da je odločitev v celoti v diskreciji Sodišča. Hkrati velja, da lahko Sodišča svojo odločitev v zvezi s sodelovanjem držav in mednarodnih organizacij kadarkoli spremeni in sicer na zahtevo države (ali mednarodne organizacije) ali brez nje.⁸² Pojem »mednarodnih organizacij« vključuje tudi tiste organizacije, ki nimajo statusa specializirane agencije. Zadnji primeri iz prakse Sodišča⁸³ kažejo, da Sodišče lahko dovoli sodelovanje v postopku tudi tistim organizacijam, ki niso podale zahteve za izdajo svetovalnega mnenja.

Generalni sekretar OZN ima tekom postopka izdaje svetovalnega mnenja dvojno vlogo. Po eni strani je v primerih, kjer se postopek nanaša na OZN predstavnik te organizacije, in na drugi strani deluje kot »nevtralni« zastopnik javnega interesa, ki Sodišču priskrbi

⁷⁹ Practise Directions (PD), prvi odstavek XII. Navodila, dostop (03. 11. 2007) na: <http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=4&p3=0>

⁸⁰ SMDS, op cit., prvi odstavek 66. čl. V to skupino ni mogoče šteti nacionalnih osvobodilnih gibanj in ostalih nedržavnih opazovalcev. Leta 2004 je MDS v primeru *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory* odločilo, da se Palestini prizna položaj sodelujoče v postopku in sicer na podlagi statusa opazovalca v GS OZN in dejstva, da je bila »sopokroviteljica« zahteve za izdajo svetovalnega mnenja. Na ta način je MDS razširilo domet drugega odstavka 66. čl. UL OZN.

⁸¹ Ibid.; drugi odstavek 66. čl.

⁸² Ibid.; tretji odstavek 66. čl. Država, ki ni prejela sporočila o tem, da lahko Sodišču predloži pismena izvajanja ali se udeleži ustnega postopka lahko zahteva naj se jo vključi v postopek. Končna odločitev je na strani MDS. Enako velja za mednarodne organizacije, ki niso bile obveščene o postopku, pa si želijo sodelovati.

⁸³ Primer *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory* iz leta 2004, kjer je MDS dovolilo sodelovati v postopku Zvezi arabskih držav in Organizaciji islamske konference.

potrebno dokumentacijo. Ravno tako imajo dvojno vlogo direktorji ali generalni sekretarji organizacij, ki so zaprosile za svetovalno mnenje.

Potrebno je poudariti, da imajo države in organizacije, ki so predložile pisne ali ustne izjave pravico do odgovora. V ta namen tajnik Sodišča sporoči vse pisne izjave državam in organizacijam, ki so same predložile izjave. Sodišče po lastni presoji določi rok za pripombe sodelujočih ali pa jih napoti na ustni del postopka, kjer naj se izvede razprava v zvezi s tem.⁸⁴

Države so nato povabljene k ustnemu delu postopka in sicer na dan, ki ga določi Sodišče. Gre za javno zasedanje, kjer ima država možnost podati ustno izjavo. Zaslivanja potekajo na podoben način, kot to velja za pravdni postopek pred Sodiščem. Ne obstaja splošno pravilo o tem, kakšen je vrstni red nastopajočih. Če med sodelujočimi ni dogovora, se vrstni red določi s pomočjo angleške abecede. Pisne izjave so sicer zaupne, vendar lahko Sodišče odloči, da postanejo dostopne javnosti, na začetku ustnega dela postopka. Današnja praksa je, da se pisne izjave na začetku ustnega dela postopka pojavijo na spletni strani MDS.

Organ, ki zahteva svetovalno mnenje lahko na začetku naznani, da je potrebno mnenje izdati čim prej in v takem primeru Sodišče zadevo obravnava prednostno in izpelje pospešeni postopek.⁸⁵

Svetovalno mnenje se razglasi na javni seji, o kateri so bili poprej obveščeni generalni sekretar OZN, predstavniki neposredno prizadetih članov OZN, drugih držav in MO.⁸⁶ Svetovalno mnenje im tri poglavitne dele: povzetek postopkov, argumentacija Sodišča in operativni del svetovalnega mnenja. Navadno so krajša od sodb, dodane so jim lahko deklaracije, ločena ali nasprotna mnenja sodnikov. Podpisan in zapečaten izvod vsakega mnenja se spravi v arhiv, drugi izvod se pošlje generalnemu sekretarju OZN; če prošnja za svetovalno mnenje izhaja iz druge ustanove, se tretja podpisana in zapečaten kopija pošlje njenemu direktorju ali generalnemu sekretarju.

Svetovalno mnenje se objavi v obeh uradnih jezikih Sodišča v publikaciji⁸⁷ in kopije izvodov se pošljejo državam, ki imajo pravico nastopati pred MDS.

⁸⁴ SMDS, op. cit., četrti odstavek 66. čl.

⁸⁵ PMDS, op. cit., 103. čl.

⁸⁶ SMDS, op. cit., 67. čl.

⁸⁷ Gre za publikacijo MDS: Judgements, Advisory Opinions and Orders.

3. LEGALNOST UPORABE JEDRSKEGA OROŽJA S STRANI DRŽAVE V OBOROŽENEM KONFLIKTU

V tem poglavju želim podrobno analizirati svetovalno mnenje MDS, izdano 8. julija 1996 na prošnjo Svetovne zdravstvene organizacije.⁸⁸ Najprej me bo zanimala pravna podlaga, na osnovi katere lahko WHO postavi MDS zaprosilo za izdajo svetovalnega mnenja. V nadaljevanju poglavja sledi kritična analiza argumentacije, ki jo je MDS uporabilo v tem svetovalnem mnenju.

Vprašanje, ki je bilo postavljeno MDS je bilo najprej objavljeno v resoluciji WHA 46. 40, ki jo je sprejela skupščina WHO. Resolucija z naslovom »Učinki jedrskega orožja na zdravje in okolje« je bila sprejeta 14. maja 1993 s tajnim glasovanjem in pooblašča generalnega direktorja WHO, da resolucijo posreduje MDS in na ta način zaprosi za svetovalno mnenje. Generalni direktor WHO je MDS 27. Avgusta 1993 poslal pisno vlogo, kjer navaja vprašanje o katerem je MDS zaproseno za mnenje. Postavljeno vprašanje se je glasilo:

»Ali bi glede na učinke na zdravje in okolje, pomenila uporaba jedrskega orožja s strani države v vojni ali v drugem oboroženem spopadu, kršitev njenih dolžnosti po mednarodnem pravu, vključno z Ustavo Svetovne zdravstvene organizacije?« (prevod D.B.)⁸⁹

3.1. Pravna podlaga za prošnjo WHO

Pravna podlaga, ki je WHO omogočila dostop do MDS in posledično izdajo svetovalnega mnenja o legalnosti uporabe jedrskega orožja v oboroženem spopadu je obrazložena v prošnji za izdajo svetovalnega mnenja, ki jo je generalni direktor WHO naslovil na MDS. V prošnji z dne 27. Avgusta 1993 generalni direktor WHO najprej seznanil MDS, da je bila v skupščini WHO sprejeta resolucija WHA 46. 40 s katero je bila sprejeta odločitev, da se MDS predloži vprašanje o katerem naj se izda svetovalno mnenje. Generalni direktor WHO se v nadaljevanju pisma sklicuje na določbe drugega

⁸⁸ World Health Organization (WHO).

⁸⁹ Request for Advisory Opinion on the Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, 27. 08. 1993, dostop 12.11.2007 na:
<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=4&k=09&case=93&code=anw&p3=0>.

odstavka 96. čl. UL OZN, 76. čl. Ustave WHO in pa na drugi odstavek X. čl. Sporazuma med OZN in WHO. Omenjeni predpisi določb pooblaščajo WHO, da lahko zaprosi MDS za svetovalno mnenje o vsakem pravnem vprašanju, ki bi nastalo v okviru njene dejavnosti. Iz prakse MDS je znano, da je v preteklosti WHO že zaprosila MDS za svetovalno mnenje in sicer v primeru *Interpretation of the Agreement of 25 March 1951 between the WHO and Egypt*⁹⁰, ki je bilo v zvezi z premestitvijo sedeža njenega regionalnega urada iz Egipta v drugo državo.

3.2. Odločitev MDS

Da bomo lažje kritično analizirali argumentacijo MDS v obravnavanem svetovalnem mnenju, naj povzamemo izrek obravnavanega svetovalnega mnenja.

MDS je z 11 glasovi proti 3⁹¹ odločilo, da zaradi pomanjkanja pristojnosti ne more izdati svetovalnega mnenja na postavljeno vprašanje s strani WHO.⁹²

3.3. Pristojnost MDS

MDS v svetovalnem mnenju ugotavlja, da morajo biti v primeru prošnje specializirane agencije OZN za izdajo svetovalnega mnenja, izpolnjeni **3 pogoji** za obstoj pristojnosti sodišča. In sicer mora biti specializirana agencija **ustrezno pooblaščena**, zaproseno mora biti za izdajo svetovalnega mnenja v zvezi s **pravnim vprašanjem**, ki se mora pojaviti **znotraj okvira dejavnosti specializirane agencije**.⁹³

V zvezi s 1. pogojem MDS ugotavlja da je WHO ustrezno pooblaščena v skladu z drugim odstavkom 96. čl. UL OZN. Pravni temelj pooblastila najde v že prej omenjenih določbah: 76. čl. Ustave WHO in drugi odstavek X. čl. Sporazuma med OZN in WHO.⁹⁴

⁹⁰ Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1980, str. 73.

⁹¹ Odklonilno mnenje so podali Sodniki Shahabuddeen, Weeramantry in Koroma.

⁹² Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, Advisory Opinion, I.C.J. Reports, 1996, str. 84., odst. 32.

⁹³ Ibid.; str. 72., odst. 10.

⁹⁴ Ibid.; str. 72., odst. 11.

V zvezi z 2. pogojem MDS ugotavlja, da je postavljeno vprašanje pravno vprašanje znotraj pomena, ki ga določata SMDS in UL OZN in je torej po mnenju Sodišča tudi ta pogoj izpolnjen.⁹⁵

V zvezi s tretjim pogojem pa je MDS presodilo, da se svetovalno mnenje, za katerega je zaprosila WHO, ne nanaša na vprašanje, ki bi nastalo v okviru njene dejavnosti, tako kot to zahteva drugi odstavek 96. čl. UL OZN, kar posledično pomeni, da MDS nima pristojnosti, da bi se izreklo o postavljenem vprašanju.⁹⁶

3.4. Ali je postavljeno vprašanje pravno vprašanje?

Tekom postopka pred MDS je veliko število držav ugovarjalo, da je postavljeno vprašanje politično, da so v ozadju zaprosila za izdajo svetovalnega mnenja politični motivi in da Sodišče ne bi smelo pasti v skušnjava političnih debat.⁹⁷ Številne druge države so zavzele nasprotno stališče, torej da je postavljeno vprašanje pravno vprašanje.⁹⁸ MDS je prej omenjeni trditvi sledilo in v končnem sklepu svetovalnega mnenja zavzelo stališče, da je postavljeno vprašanje pravno vprašanje in da je torej tudi drugi pogoj za obstoj pristojnosti MDS izpolnjen. Pri tem se je oprlo na argumentacijo iz preteklosti in sicer na primer iz leta 1975 *Western Sahara*. Tudi tam je izreklo, da ko gre za vprašanja ki so: »framed in terms of law and rais[ing] problems of international law. . . are by their very nature susceptible of a reply based on law . . . [and] appear . . . to be questions of a legal character«.⁹⁹

Po mnenju Sodišča politični vidiki vprašanja sicer obstajajo, vendar mu le ti ne odvzamejo lastnosti pravnega vprašanja. Na tem mestu se Sodišče zopet opre na preteklo argumentacijo in sicer na primer *Interpretation of the Agreement of 25 March*

⁹⁵ Ibid.; str. 73., odst. 16.

⁹⁶ Ibid., str. 84., odst. 31.

⁹⁷ Glej npr. Written Statement of the United Kingdom, Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, str. 53- 58, kjer je Velika Britanija ugovarjala, da MDS ne bi smelo izdati svetovalnega mnenja o postavljenem vprašanju in sicer: »the motivation behind the request is essentially political and extraneous to the proper aim of seeking guidance as to the legitimate functions of the organ or organization.« (dostop 22.11.2007 na: <http://www.icj-cij.org/docket/files/93/8742.pdf>).

⁹⁸ Glej npr. izjavo, ki jo je podal Minister za pravosodje države Qatar- Dr Al- Nauimi, Oral Pleadings, Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, CR95/29, str. 26., odst. 14.: »while the question may have a political background, or political implications, the nature of the question before the Court today is not a political one.« (dostop 22.11.2007 na: <http://www.icj-cij.org/docket/files/93/5964.pdf>).

⁹⁹ *Western Sahara, Advisory Opinion*, I. C. J. Reports 1975, str. 18, odst. 15.

1951 between the WHO and Egypt iz leta 1980¹⁰⁰, kjer je med drugim izreklo, da je v takih primerih še toliko bolj nujno za mednarodno organizacijo, da pridobi svetovalno mnenje glede pravnih načel, ki so uporabljiva, še posebej, če gre za interpretacijo statuta mednarodne organizacije.

Osebnost se na tem mestu v celoti strinjam z MDS, ki je postavljeno vprašanje opredelilo kot pravno in sledilo sodni praksi iz preteklosti.

3.5. Obseg pristojnosti WHO

Poglavitno vprašanje s katerim se ukvarja MDS v obravnavanem svetovalnem mnenju in ki mu posledično posveti večino pozornosti je, ali je v pristojnosti WHO ukvarjati se z legalnostjo uporabe jedrskega orožja. Ali povedano drugače, ali je postavljeno vprašanje mogoče šteti za takšno, ki se pojavi v okviru dejavnosti WHO?

Pretežni del svetovalnega mnenja tako Sodišče posveti preiskovanju spornega tretjega pogoja in ugotovi, da vprašanje legalnosti uporabe jedrskega orožja ni v pristojnosti WHO.

3.6. Podrobna analiza argumentacije MDS v obravnavanem svetovalnem mnenju

Da bi čim bolj razumljivo prikazala vsebino obravnavanega svetovalnega mnenja in razloge, ki so Sodišče vodili do končne odločitve, bom analizo argumentacije razdelila na posamezna podpoglavja. V njih želim prikazati načine s katerimi sodišče ugotavlja območje dejavnosti WHO, z namenom ugotoviti ali je postavljeno vprašanje takšno, ki se pojavi v okviru dejavnosti WHO, kar bi pomenilo, da je podana pristojnost MDS.

¹⁰⁰ MDS na tem mestu citira argumentacijo, ki jo je uporabilo v primeru *Interpretation of the Agreement of 25 March 1951 between the WHO and Egypt* (I.C.J. Reports 1980, str. 87, para. 33.): »Indeed, in situations in which political considerations are prominent it may be **particularly necessary** (poudarila D.B.) for an international organization to obtain an advisory opinion from the Court as to the legal principles applicable with respect to the matter under debate, especially when these may include the interpretation of its constitution.«

3.6.1. Razlaga Statuta WHO

Sodišče statut WHO interpretira s pomočjo Dunajske konvencije o pogodbenem pravu (1969). V svetovalnem mnenju se sklicuje na 31. čl. DKPP, ki govori o splošnem pravilu razlage mednarodnih pogodb. »Pogodbo je treba razlagati v dobri veri, po običajnem pomenu izrazov, uporabljenih v pogodbi, v njihovem kontekstu ter v luči njenega predmeta in cilja.«¹⁰¹ Gre za t. i. jezikovno razlago, ki temelji na besedilu pogodbe.¹⁰² Da bi ugotovilo obseg dejavnosti WHO, se Sodišče osredotoči na 2. člen Statuta WHO, kjer so v 22. točkah opredeljene njene funkcije.

Sklep Sodišča je ugotovitev, da je navedene funkcije mogoče razlagati kot »pooblastilo WHO ukvarjati se z učinki na zdravje, ki jih ima uporaba jedrskega orožja ali katerakoli druga zdravju škodljiva dejavnost; pri tem lahko izvršuje tudi **preventivne ukrepe**, ki naj zaščitijo zdravje prebivalstva **v primeru uporabe** jedrskega orožja ali **v primeru začetka izvajanja** drugih zdravju škodljivih dejavnosti.

Postavljeno vprašanje pa se po mnenju Sodišča **ne nanaša na učinke** uporabe jedrskega orožja na zdravje, ampak na **zakonitost** uporabe jedrskega orožja, **upoštevajoč njegove učinke na zdravje in okolje**.«¹⁰³ (prevod D. B., poudarila D. B.)

Gre za neke vrste *a contrario* argument¹⁰⁴, kar pomeni, da se WHO po mnenju Sodišča lahko ukvarja samo z učinki jedrskega orožja, ne pa tudi z vzroki.

»Ne glede na to kakšni so učinki uporabe jedrskega orožja, je WHO pristojna ukvarjati se z njimi; njena pristojnost ni odvisna od zakonitosti dejanj, ki so povzročila te učinke. ... Sodišče meni, da nobena izmed izrecno določenih funkcij WHO ni v zadostni zvezi s postavljenim vprašanjem, da bi vprašanje lahko šteli, kot tako, ki izvira iz dejavnosti WHO. Vzroki poslabšanja človekovega zdravja so po mnenju Sodišča številni in različni; njihova zakonita ali nezakonita narava pa je po mnenju Sodišča **pravzaprav nepomembna** v zvezi z ukrepi, ki jih mora WHO v vsakem primeru sprejeti in popraviti posledice. ...Torej ne glede na to ali se jedrsko orožje uporabi zakonito ali nezakonito, učinki na zdravje bi bili enaki.«¹⁰⁵

¹⁰¹ Dunajska konvencija o pogodbenem pravu (DKPP), 1969, prvi odstavek 31. čl.

¹⁰² Türk, op. cit., str. 259.

¹⁰³ Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, op. cit., str. 76., odst. 21.

¹⁰⁴ Bothe M.: The WHO Request v L. B. de Chazournes in P. Sands (ur): International Law, The International Court of Justice and Nuclear Weapons, Cambridge University Press, 1999, str. 103- 111.

¹⁰⁵ Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, op. cit., str. 76., odst. 21. in str. 77., odst. 22.

Sodišče na tem mestu zavzame restriktivni pristop v zvezi z interpretacijo funkcij WHO in posledično ne najde zadostne stopnje povezanosti med funkcijami WHO in postavljenim vprašanjem. Gre za restriktivno pojmovanje obsega pooblastil WHO, ki pomeni, da so pristojnosti WHO omejene na ravnanja in ukrepe, ki jih lahko organizacija začne izvajati šele potem, ko se jedrsko orožje **uporabi** oz. ko se **prične izvajanje** drugih zdravju škodljivih dejavnosti. Na ta način MDS prezre obstoj preventivne vloge WHO (ki bi lahko preprečila uporabo jedrskega orožja oz. začetek izvajanja drugih zdravju škodljivih dejavnosti). Vloga WHO je torej le odgovoriti na pojave. Sodišču je mogoče očitati, da na tem mestu ne upošteva 1. čl. statuta WHO, ki določa, da je cilj mednarodne organizacije...«doseganje najvišje možne stopnje zdravja vseh narodov», in (v) točke 2. čl. statuta, ki predvideva, da lahko WHO »na splošno izvrši vse potrebne ukrepe, z namenom doseči cilj organizacije«. Pridružujem se mnenju, ki ga je podal Dapo Akande v *European Journal of International Law*, da oba prej omenjena člena predstavljata zadostno pravno podlago za zaključek, da je postavljeno vprašanje takšno, ki se pojavi znotraj dejavnosti WHO. Popolno in celovito izvrševanje funkcij WHO namreč pooblašča WHO za dejanja, ki naj preprečijo pojav zdravju škodljivih aktivnosti. Takšno delovanje WHO bi bilo v skladu z cilji in nameni te organizacije.¹⁰⁶

Argumentaciji Sodišča je tako v tem delu svetovalnega mnenja mogoče očitati, da je formalistična, poenostavljena, cinična in logično pomanjkljiva.¹⁰⁷

Tako npr. Sodišče nikjer ne razloži, kateri so tisti preventivni ukrepi WHO, ki naj zaščitijo zdravje prebivalstva v primeru uporabe jedrskega orožja? Ali takšni preventivni ukrepi sploh obstajajo? Na tem mestu se Sodišče »obnaša«, kot da je pozabilo na grozote druge svetovne vojne in katastrofalne posledice te doslej edine uporabe jedrskega orožja. Delovanje WHO v primeru uporabe jedrskega orožja bi bilo namreč le sanacija in nikakor prevencija.

Sicer se strinjam s trditvami Sodišča, da mora WHO ukrepati in nuditi pomoč ne glede na to ali gre za zakonito ali nezakonito dejavnost. Kar pa nikakor ne pomeni, da ja zakonitost oz. nezakonitost dejavnosti **»pravzaprav nepomembna«**. Neprepričljiva je

¹⁰⁶ Akande, D.: The Competence of International Organizations and the Advisory Jurisdiction of the International Court of Justice, *Letnik 9* (1998), str. 437- 467.

¹⁰⁷ Bothe, op. cit., str. 104.

tudi trditev Sodišča, da je funkcija WHO omejena na preučevanje zdravstvenih težav, torej posledic, hkrati pa WHO ne sme postavljati vprašanj o vzrokih teh posledic.¹⁰⁸

3.6.2. Princip specialnosti

Preden se bomo posvetili analizi drugega temeljnega argumenta (načelo specialnosti) v obravnavanem svetovalnem mnenju, se nam zdi smiselno na kratko definirati osnovne značilnosti mednarodnih organizacij.

Danes velja, da so mednarodne organizacije subjekti mednarodnega prava. Ustanoviteljice mednarodnih organizacij so države, ki torej ustvarijo nove subjekte in jim s statutom določijo obseg njihove pravne sposobnosti. In tukaj se pokaže temeljna razlika med obema. Države imajo splošno pristojnost, medtem ko za organizacije velja princip izrecno naštetih pooblastil ali pripisanih pristojnosti. Gre za t.i. princip specialnosti.¹⁰⁹

V zvezi s teorijami pristojnosti mednarodnih organizacij je potrebno omeniti, da le te vidijo temeljno podlago pristojnosti v dveh virih, bodisi v ustanovnem aktu organizacije (teorija delegiranih pristojnosti, teorija implicitnih pristojnosti), ali v splošnih načelih mednarodnega prava (teorija inherentnih pristojnosti). Najbolj konzervativna je teorija delegiranih pristojnosti. V skladu s to teorijo, ima organizacija le tiste pristojnosti, ki so ji izrecno podeljene v ustanovnem aktu. Organizacije morajo zato vedno ostati strogo znotraj okvirjev, ki jih postavijo države članice. Ne morejo same določiti svojih pristojnosti, ali jih poljubno širiti. Teorija implicitnih pristojnosti je nadgradnja teorije delegiranih pristojnosti. Določa namreč, da ima organizacija oziroma njeni organi poleg izrecno navedenih pristojnosti še določene druge pristojnosti, ki so nujne oz. bistvene za uresničevanje njenih ciljev in nalog. Gre za veliko bolj fleksibilno interpretacijo, ki je posledica spoznanja, da je organizacija dinamičen konstrukt, ki se s časom razvija in se pri tem oddaljuje od izrecnega okvira, ki je bil postavljen ob njenem nastanku.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Sands, P. & Klein, P. (ur.): *Bowett's Law of International Institutions*, London Sweet&Maxwell, 2001, str. 77- 83. in Türk, op. cit., str. 132- 136.

Ustanovni akt organizacije ne more predvideti izključnega seznama pravic in dolžnosti; vsaka organizacija mora, *inter alia*, namreč reagirati na dogajanje in razvoj v praksi.¹¹⁰

MDS v obravnavanem svetovalnem mnenju izpostavi, da so »mednarodne organizacije subjekti mednarodnega prava, ki za razliko od držav nimajo splošne pristojnosti. Obvladuje jih načelo specialnosti, kar pomeni da so ustanovljene s strani držav, ki jim poverijo določene pristojnosti. Meje njihovih pristojnosti so v funkciji skupnih interesov, katerih izvrševanje so jim države poverile. Stalno meddržavno sodišče je ta princip že uporabilo v primeru *Jurisdiction of the European Commission of the Danube*¹¹¹: Ker Evropska komisija ni država, ampak mednarodna organizacija s posebnim namenom, lahko opravlja le naloge, ki jih določa njen statut. Pri tem ima pristojnost za izvrševanje teh nalog, razen če statut določa omejitve.«¹¹² (prevod D. B.) Sodišče torej na tem mestu govori o izrecno določenih pristojnostih, ki so predvidene v statutu MO. Poleg tega je treba omeniti, da poznamo še t. i. implicitna pooblastila MO, ki pridejo v poštev, kjer je njihov obstoj nujen za izpolnitev dolžnosti MO. Sodišče v nadaljevanju svetovalnega mnenja navaja primer *Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations*.¹¹³ »Po mednarodnem pravu velja, da ima organizacija OZN poleg izrecno predvidenih pooblastil z Ustanovno listino tudi tista pooblastila, ki so nujna za uresničitev njenih nalog...Pripisovanje pristojnosti WHO, da lahko zaprosi za mnenje glede legalnosti uporabe jedrskega orožja- celo z vidika posledic na zdravje in okolje- bi bilo neupoštevanje načela specialnosti; take pristojnosti ni mogoče domnevati kot nujne posledice statuta WHO, v luči cilja organizacije, tako kot so ji ga določile države članice.«¹¹⁴ (prevod D. B.)

Poudariti je potrebno, da Sodišče v tem delu svetovalnega mnenja ne ponudi daljše argumentacije. Gre za izjemno restriktivno interpretacijo implicitnih pooblastil WHO in MO na splošno, ki se razlikuje od **pretekle prakse MDS**. Smiselno se mi zdi na kratko opredeliti preteklo prakso MDS in prikazati kako se obravnavano svetovalno mnenje odmika od pretekle prakse Sodišča.

¹¹⁰ Türk, op. cit., str. 132- 136.

¹¹¹ Jurisdiction of the European Commission of the Danube between Gelatz and Braila, Advisory opinion, 1926, P.C.I.J., Series B, št. 14, str. 64.

¹¹² Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, op. cit., str. 78- 79., odst. 25.

¹¹³ Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Advisory Opinion, I.C.J. Reports, 1949, str. 182- 183.

¹¹⁴ Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, op. cit., str. 79., odst. 25.

V primeru *Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nation* je GS OZN na MDS naslovila zaprosilo za izdajo svetovalnega mnenja. Postavljeno vprašanje se je nanašalo na problem ali ima OZN sposobnost vložiti mednarodno tožbo proti odgovorni državi, z namenom doseči odškodnino za dejanja, ki so bila povzročena organizaciji in žrtvam. Sodišče je izreklo: »da bi zagotovili učinkovito in neodvisno izvrševanje misij OZN ter učinkovito podporo predstavnikom OZN, je potrebno šteti, da je OZN pristojna in sposobna svojim predstavnikom nuditi ustrezno zaščito.«¹¹⁵

Nadalje je potrebno omeniti primer *Certain Expenses of the United Nations Administrative Tribunal*, kjer je prav tako GS OZN podala zaprosilo za izdajo svetovalnega mnenja. Šlo je za mnenje o tem, ali so določeni stroški za potrebe operacij OZN, ki so bili avtorizirani s strani GS, stroški OZN in torej breme držav članic, tako kot to predvideva UL OZN. Sodišče se je izreklo, »da je v primeru dejanja OZN, ki izvršuje enega izmed namenov organizacije potrebno domnevati, da ne gre za dejanje *ultra vires*.«¹¹⁶

V zvezi z primerom *Effect of Awards of Compensation Made by the United Nations Administrative Tribunal* je končni sklep MDS bil: »da GS OZN ni upravičena zavrniti izvršitev odločitve administrativnega sodišča OZN o dodelitvi odškodnine (v korist uslužbenca Sekretariata OZN, ki mu je bila prekinjena pogodba o zaposlitvi brez njegovega soglasja).«¹¹⁷ Svetovalno mnenje se nasloni na potrebo, po tem da se zagotovi »učinkovito delo Sekretariata OZN«¹¹⁸.

V vseh zgoraj omenjenih primerih se odraža liberalni pristop Sodišča glede interpretacije implicitnih pooblastil OZN. Sodišče prizna obstoj implicitnih pooblastil, kjer je zatrjevano pooblastilo OZN v zvezi z doseganjem cilja in namena organizacije.¹¹⁹

¹¹⁵ *Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations*, Advisory Opinion, I.C.J. Reports, 1949, str. 183.

¹¹⁶ *Certain Expenses of the United Nations*, Advisory Opinion, I.C.J. Reports, 1962, str. 168.

¹¹⁷ *Effect of Award of Compensation Made by the United Nations Administrative Tribunal*, Advisory Opinion, I.C.J. Reports (1954), str. 62.

¹¹⁸ *Ibid.*; str. 57.

¹¹⁹ Akande, op. cit., str. 445.

3.6.3. Odnos med OZN in specializiranimi agencijami

Poleg načela specialnosti se je MDS v obravnavanem svetovalnem mnenju oprlo tudi na dejstvo, da je WHO specializirana agencija znotraj »sistema OZN«.

UL OZN je z določbami 57., 58. in 63. člena postavila temelj mednarodnemu sodelovanju med OZN (ki ima splošna pooblastila) in različnimi avtonomnimi in komplementarnimi organizacijami (ki imajo sektorska pooblastila). Izvrševanje funkcij organizacij, ki pripadajo sistemu OZN, je koordinirano z medsebojnimi sporazumi, ki jih sklene OZN z vsako od specializiranih ustanov. WHO ima kot specializirana agencija na podlagi 57. člena UL OZN široke mednarodne naloge, ki pa so po mnenju Sodišča nujno omejene na sfero javnega zdravja in ne morejo posegati v pristojnosti ostalih delov OZN. Zatorej po mnenju Sodišča ni dvoma, da vprašanja, ki zadevajo uporabo sile, urejanje oboroževanja in razoroževanja, spadajo v pristojnost OZN in so zunaj dosega specializiranih agencij.¹²⁰

Preden kritično analiziram zgoraj omenjeno interpretacijo Sodišča v zvezi z vlogo in položajem specializiranih agencij znotraj OZN, se mi zdi smiselno najprej na kratko predstaviti pojem specializiranih agencij in njihov način delovanja v sistemu OZN.

Osnovna ideja v zvezi s specializiranimi agencijami je bila ustvariti »sistem OZN«, kjer na eni strani obstaja »politična« organizacija, ki ima splošno pristojnost (torej OZN) in na drugi strani posamezne agencije, ki dopolnjujejo dejavnosti OZN in delujejo na ožjem »tehničnem« področju (ekonomsko, kulturno, socialno, prosvetno, zdravstveno,...). Specializirane agencije so mednarodne organizacije z omejenimi pristojnostmi. Odnose med OZN in posamezno specializirano agencijo urejajo t.i. specialni sporazumi. Pravna podlaga za sklepanje prej omenjenih sporazumov sta 57. in 63. člen UL OZN.¹²¹

Na tem mestu se ne strinjam z argumentacijo Sodišča v zgoraj omenjenem paragrafu. Argumentacija Sodišča temelji na domnevi izključnih pristojnosti, ki pa je Sodišče nikjer jasno ne izreče. Gre za načelo, po katerem obstajajo vprašanja, ki jih lahko obravnava samo določena organizacija in so posledično izven dometa druge organizacije. Tej kritiki pritrjuje tudi sodnik *Weeramantry* v svojem odklonilnem

¹²⁰ Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, op. cit., str. 79- 80., odst. 26.

¹²¹ Sands, P. & Klein, P.: op. cit., str. 77- 79.

mnenju. Pridružujem se njegovi kritiki, kjer sodnik *Weeramantry* upravičeno opozori, da vedno obstaja prekrivanje med dejavnostmi OZN in specializiranimi agencijami in tudi med samimi agencijami.¹²²

Specializirane agencije se ukvarjajo s človeškimi dejavnostmi in medčloveškimi odnosi; v njihovi naravi je, da se področja in vprašanja s katerimi se ukvarjajo dotikajo različnih interesnih sfer in torej hkrati spadajo v območje dejavnosti različnih specializiranih agencij. Posebnosti mednarodnih organizacij nikoli niso bile zasnovane z razlogom izključiti področja prekrivanja. Ravno obratno, sistem prekrivanja bogati OZN; nasproten pristop bi nasprotoval bistvu in temeljnemu načelom tako kompleksne organizacije, ki zajema vsa področja človekovih dejavnosti.¹²³

Tudi na tem mestu se pridružujem mnenju, ki ga je podal Dapo Akande. Mogoče je trditi, da obstaja legitimno prekrivanje med pristojnostmi MO, kar je mogoče razbrati iz statutov in prakse različnih specializiranih agencij. Npr. preambula statuta Mednarodne organizacije dela določa, da je eden izmed ciljev organizacije nuditi »delavcem zaščito pred boleznimi in poškodbami, ki izvirajo iz delovnega razmerja«¹²⁴. Tudi glede statuta WHO je potrebno omeniti, da je ena izmed funkcij tudi »da v sodelovanju z drugimi specializiranimi agencijami pospešuje izboljšanje razmer kar se tiče prehranjevanja, nastanitve, zdravstvenih ukrepov, počitka, ekonomskih in delovnih pogojev, ter drugih vidikov higiene okolja.«¹²⁵ Gre za očitno prekrivanje med dejavnostmi obeh specializiranih agencij in sočasno delovanje na področju zdravja. Osnovna misel, ki jo želim poudariti je, da je veliko bolj smiselno zavzeti široko tolmačenje pristojnosti MO. In sicer je razlog ta, da nam takšen pristop omogoča veliko bolj celovit pristop k mednarodnim problemom.¹²⁶

¹²² Bothe, op. cit., str. 108.

¹²³ Dissenting Opinion of Judge Weeramantry, Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, str. 151.

¹²⁴ Statut Mednarodne organizacije dela (International Labour Organization- ILO), dostop 24. 11. 2007 na:

http://training.ilo.org/ils/foa/library/constitution/iloconst_en.html#pre

¹²⁵ 2. (i.) čl. Statuta WHO, dostop 24. 11. 2007 na: http://www.who.int/governance/eb/who_constitution_en.pdf

¹²⁶ Akande, op. cit., str. 449- 451.

3.6.4. Problem prakse WHO v zvezi z jedrskim orožjem

V nadaljevanju svetovalnega mnenja Sodišče zapiše, da je preučilo tudi prakso WHO.

Pravna podlaga za analizo prakse je 3. (b) odstavek 31. čl. DKPP, ki določa, da je kot na kontekst pogodbe (ki ga je vedno treba upoštevati pri interpretaciji mednarodne pogodbe) treba paziti tudi na vsako poznejšo sporazumno prakso.¹²⁷

MDS analizira vsebino številnih resolucij in poročil, ki so navedena v preambuli resolucije WHA 46.40.¹²⁸ Vsebina le teh pa po mnenju Sodišča ne dokazuje, da je v naravi delovanja WHO, da se ukvarja z legalnostjo uporabe jedrskega orožja. Dokumenti namreč v večini obravnavajo učinke jedrskega orožja. Analiza prakse WHO ima torej po mnenju Sodišča dokazno vrednost in še dodatno podkrepi končni sklep.¹²⁹

3.7. Izvrševanje diskrecijske pravice MDS

Diskrecijska pravica MDS pomeni, da Sodišče v skladu s prvim odstavkom 65. čl. SMDS ni dolžno dati svetovalnega mnenja na postavljeno vprašanje. V našem primeru se je prvič v zgodovini MDS zgodilo, da je Sodišče odklonilo izdati svetovalno mnenje.¹³⁰

V svetovalnem mnenju Sodišče pojasni, da je vprašanje pristojnosti Sodišča različno od vprašanja izvrševanja diskrecijske pravice. »Sodišče namreč lahko izvršuje diskrecijsko pravico šele po tem, ko je ugotovljena njegova pristojnost v konkretnem primeru; če Sodišče nima pristojnosti, se vprašanje izvrševanja diskrecijske pravice sploh ne pojavi.¹³¹« (prevod D. B)

¹²⁷ Na DKPP se Sodišče sklicuje že v 19. odst. obravnavanega svetovalnega mnenja; podrobna argumentacija in zaključki v zvezi z prakso WHO sledijo v 27. odst.

¹²⁸ MDS omenja poročilo Generalnega direktorja WHO (doc A46/30), resolucije WHA 34.38, WHA 36.28, WHA 40.24, poročilo iz leta 1987 (ki ga je izdala Vodstvena skupina), resolucije WHA 42.26 in WHA 45.31.

¹²⁹ Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, op. cit., str. 81., odst. 27.

¹³⁰ Iz prakse Stalnega meddržavnega sodišča je znano, da je Sodišče v primeru *Eastern Carelia* (1923 PCIJ, Series B, No. 5) odklonilo izdajo svetovalnega mnenja. Šlo je za primer, ko je Svet Društva narodov na pobudo Finske zaprosil Sodišče za svetovalno mnenje o sporu med Finsko in Rusijo. Sodišče je menilo, da gre za spor med dvema državama, od katerih ena ni niti članica Društva narodov, niti stranka statuta Sodišča, ki ne priznava pristojnosti Sodišča. V takih okoliščinah Sodišče ni bilo pripravljeno nadaljevati zadeve in je sklenilo, da obstoječi spor med državama ne more priti pred Sodišče posredno, v obliki prošnje za svetovalno mnenje.

¹³¹ Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, op. cit., str. 73., odst. 14.

Ker v obravnavanem svetovalnem mnenju ne gre za vprašanje, ki se pojavi v okviru dejavnosti WHO, se posledično problem izvrševanja diskrecijske pravice sploh ne pojavi.

3.8. Pomen obravnavanega svetovalnega mnenja

Poudariti je potrebno, da je obravnavano svetovalno mnenje znatnega pomena za razvoj prava mednarodnih organizacij. MO namreč ne morejo začeti pravde pred MDS, tako kot to lahko storijo države. Zato imajo MO na voljo svetovalno dejavnost MDS, preko katere lahko dobijo odgovore na probleme v zvezi z njihovimi pooblastili in pristojnostmi.

V obravnavanem svetovalnem mnenju je Sodišče sporočilo, da je glede interpretacije pristojnosti specializiranih agencij OZN potrebno imeti restriktivni pristop. Prošnje za izdajo svetovalnih mnenj s strani specializiranih agencij bodo tako v prihodnosti podvržene strogi presoji Sodišča. Ugotoviti je namreč potrebno ali obstaja zadostna zveza med dejavnostmi specializirane agencije in prošnjo za izdajo svetovalnega mnenja in presoditi ali gre morebiti za vprašanje, ki bi ga bilo primerneje obravnavati znotraj drugih organov v sistemu OZN. Takšno tolmačenje pristojnosti MO je odmik od predhodne prakse Sodišča, kjer je najpomembnejša bila uveljavitev namenov in ciljev posamezne MO.

4. LEGALNOST GROŽNJE ALI UPORABE JEDRSKEGA OROŽJA

V tem poglavju želim podrobno analizirati svetovalno mnenje MDS, izdano 8. julija 1996 na prošnjo Generalne skupščine OZN. Najprej me bo zanimala pravna podlaga, na osnovi katere lahko GS OZN postavi MDS zaprosilo za izdajo svetovalnega mnenja. V nadaljevanju sledi kritična analiza argumentacije, ki jo je MDS uporabilo v tem svetovalnem mnenju.

Vprašanje, ki je bilo postavljeno MDS je bilo najprej objavljeno v resoluciji A/RES/49/75 K, ki jo je sprejela GS OZN 15. 12. 1994. V skladu s poslovníkom MDS¹³² je nato Generalni sekretar OZN 19. 12. 1994 na MDS naslovil pisno vlogo in tako Sodišču uradno naznanil, da je bila sprejeta odločitev GS OZN, da se zaprosi za izdajo svetovalnega mnenja. Postavljeno vprašanje se je glasilo:

»Ali je po mednarodnem pravu v kakršnihkoli okoliščinah dovoljena grožnja ali uporaba jedrskega orožja?« (prevod D. B.)¹³³

4.1. Pravna podlaga za prošnjo GS OZN

Pravna podlaga, ki je Generalni skupščini OZN omogočila dostop do MDS in posledično izdajo svetovalnega mnenja o legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja je UL OZN, ki v svojem prvem odstavku 96. čl. določa, da GS OZN sme zaprositi MDS za izdajo svetovalnega mnenja o vsakem pravnem vprašanju.

4.2. Pristojnost MDS

Sodišče je s 13 glasovi proti 1 odločilo, da bo »ustreglo prošnji GS OZN za izdajo svetovalnega mnenja«¹³⁴ o legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja.

¹³² PMDS, op. cit. 104. čl.

¹³³ Request for Advisory Opinion on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, 19. 12. 1994, dostop 26.11.2007 na: <http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7646.pdf>

¹³⁴ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports, 1996, str. 265., odst. 105 (1).

MDS je torej na začetku presojalo ali je podana njegova pristojnost podati odgovor na zastavljeno vprašanje. Kumulativno morata biti izpolnjena dva pogoja in sicer mora organ, ki poda zahtevo za izdajo svetovalnega mnenja biti primerno pooblaščen, hkrati po mora iti za pravno vprašanje v smislu UL OZN in SMDS.

Sodišče je v zvezi s tem ugotovilo, da pristojnost MDS izdati svetovalno mnenje izvira iz prvega odstavka 65. čl. SMDS, kjer je določeno, da »sme Sodišče dati svetovalno mnenje o vsakem pravnem vprašanju po predlogu kateregakoli organa ali ustanove, ki bi bila po Ustanovni listini Združenih narodov ali pa v skladu z njenimi določbami upravičena dati tak predlog.«¹³⁵ V zvezi s prvim pogojem MDS ugotavlja, da je GS OZN pooblaščen za izdajo svetovalnega mnenja in sicer v skladu s prvim odstavkom 96. čl. UL OZN, kjer je navedeno, da smeta »Generalna skupščina ali Varnostni svet zaprositi Meddržavno sodišče, da jima da svetovalno mnenje o vsakem pravnem vprašanju.«¹³⁶

Glede ugovorov nekaterih držav, da gre za politično vprašanje, ki MDS onemogoča izreči svetovalno mnenje, je Sodišče take ugovore zavrnilo in sledilo svoji pretekli praksi in argumentaciji.¹³⁷

Sodišče je menilo, da sta politična narava motivov, ki so vzpodbudili zahtevo za izdajo svetovalnega mnenja, kot tudi morebitne politične posledice izdanega mnenja brez pomena za ugotavljanje pristojnosti Sodišča.¹³⁸

4.3. Diskrecijska pravica MDS

Kljub temu, da MDS v skladu s prvim odstavkom 65. čl. SMDS pripada diskrecijska pravica, se je Sodišče odločilo, da bo izdalo svetovalno mnenje o legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja. Sodišče se sklicuje na primer *Interpretation of Peace Treaties with Bulgaria, Hungary and Romania* iz leta 1950, kjer je med drugim izreklo, da: »Svetovalno mnenje ni naslovljeno na države, ampak na organ, ki je upravičen zaprositi

¹³⁵ SMDS, op. cit., prvi odstavek 65. čl.

¹³⁶ UL OZN, op. cit., prvi odstavek 96. čl.

¹³⁷ Gre za primera *Western Sahara* in *Interpretation of the Agreement of 25 March 1951 between the WHO and Egypt*. Glede relevantnih odstavkov iz obeh primerov glej točko 3.4. (str. 21- 22.).

¹³⁸ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, op. cit., str. 233., odst. 13.

za mnenje; odgovor Sodišča, ki je organ OZN, predstavlja tako njegovo sodelovanje v dejavnostih OZN in ga po pravilu Sodišče ne bi smelo odkloniti.« (prevod D. B.)¹³⁹

Edini razlog, da Sodišče lahko odkloni izdajo svetovalnega mnenja je obstoj t. i. prisiljujočih razlogov. V zvezi z njimi Sodišče navaja primer *Judgments of the Administrative Tribunal of the ILO upon Complaints Made against Unesco*¹⁴⁰ iz leta 1956, kjer je Sodišče prvič uporabilo prej omenjeni izraz »prisiljujočih razlogov«.

Tekom postopka so številne države podale ugovore, ki so želeli prepričati Sodišče, da obstojijo določeni prisiljujoči razlogi, zaradi katerih naj bi Sodišče odklonilo izdajo svetovalnega mnenja. In sicer: nejasna in abstraktna narava postavljenega vprašanja, nedefinirani cilj GS OZN v zvezi s pričakovanim svetovalnim mnenjem, škodljivi učinki svetovalnega mnenja na razorožitvena pogajanja, zakonodajna dejavnost MDS. Naj na tem mestu še enkrat poudarimo, da je Sodišče vse omenjene ugovore zavrnilo kot neutemeljene.

Zanimivo v tem delu svetovalnega mnenja se mi zdi, da Sodišče že v tem delu mnenja opozori, da ni gotovo, da bo z ozirom na številne omejitve, lahko podalo celovit odgovor na postavljeno vprašanje.¹⁴¹

4.4. Formulacija postavljenega vprašanja oz. »dopustnost« grožnje ali uporabe jedrskega orožja

Zastavljeno vprašanje GS OZN Sodišču se je kot smo že zapisali glasilo: »Ali je po mednarodnem pravu v kakršnikoli okoliščinah dovoljena grožnja ali uporaba jedrskega orožja?« V zvezi s tem so države zagovornice zakonitosti jedrskega orožja v postopku pred Sodiščem trdile, da je uporaba besede »dovoljena« v vprašanju nezdržljiva s temelji mednarodnega prava, ki se odražajo v načelu suverenosti držav in privolitve. To pomeni, da so »države svobodne pri grožnji ali uporabi jedrskega orožja, razen, če se izkaže, da so omejene s prepovedjo; bodisi v pogodbenem, bodisi v običajnem mednarodnem pravu«¹⁴². (prevod D. B.)

¹³⁹ Interpretation of Peace Treaties with Bulgaria, Hungary and Romania, First Phase, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1950, str. 71.

¹⁴⁰ *Judgments of the Administrative Tribunal of the ILO upon Complaints Made against Unesco*, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1956, str. 86.

¹⁴¹ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 238., odst. 19.

¹⁴² Ibid.; odst. 21.

Po njihovem mnenju tako zastavljeno vprašanje implicira, da bi bila grožnja ali uporaba jedrskega orožja dovoljena le, če bi za to obstajala avtorizacija v pogodbenem ali običajnem mednarodnem pravu. Njihov predlog je zato bil reformulirati vprašanje tako, da se beseda »dovoljena« nadomesti s »prepovedana«. Pri tem so se države oprle na preteklo sodno prakso. V primeru »Lotus« iz leta 1927, je tako Stalno Meddržavno sodišče med drugim izreklo, da »omejitev glede neodvisnosti držav ni mogoče...domnevati« in da mednarodno pravo daje državam »široko stopnjo diskrecije, ki je omejena le v posameznih primerih s prohibitivnimi pravili«¹⁴³. Oporo pa so našle tudi v primeru *MDS Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)* iz leta 1984, kjer je Sodišče med drugim izreklo: »v mednarodnem pravu ni pravil, razen če bi ta bila sprejeta s pogodbo ali kako drugače s strani zainteresiranih držav, s katerimi bi lahko bila omejena stopnja oboroženosti suverenih držav«¹⁴⁴.

Takšnim trditvam je nasprotovala skupina držav zagovornic nezakonitosti jedrskega orožja, ki je dvomila v primernost in uporabljivost navedenih primerov v sodobnem mednarodnem pravu. Glede primera *Lotus*, naj bi šlo za očitno drugačne okoliščine. V zvezi z *Nicaragua v. United States*, pa so države trdile, da je šlo za ukvarjanje s posedovanjem vojne opreme, ki ni relevantno za problem legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja. Temu stališču je v svoji izjavi pritrdil tudi predsednik MDS Bedjaoui, ki je zapisal, da je današnji koncept mednarodnega prava drugačen.¹⁴⁵

Sodišču se je v zvezi s tem zdelo, da so pravni zaključki, ki izvirajo iz uporabe besede »dovoljena« in vprašanje dokaznega bremena brez posebnega pomena za razrešitev postavljenega vprašanja, zato je na začetku debato v zvezi s tem pustilo ob strani.¹⁴⁶

¹⁴³ Lotus (France v. Turkey), P.C.I.J., Series A, No. 10., str 18. in 19.

¹⁴⁴ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), I.C.J. Reports 1984, str. 135., odst. 269.

¹⁴⁵ Glej Declaration M. Bedjaoui, str. 270- 271., odst. 13. : »The resolutely positivist, voluntarist approach of international law still current at the beginning of the century - and which the Permanent Court did not fail to endorse in the aforementioned Judgment (Lotus Judgement- dodala D.B.) – has been replaced by an **objective conception of international law** (poudarila D. B.), a law more readily seeking to reflect a collective juridical conscience and respond to the social necessities of States organized as a community».

¹⁴⁶ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str 239., odst. 22.

4.4.1. Izhodišče MDS: Prepoved ali avtorizacija grožnje ali uporabe jedrskega orožja?

Za lažje razumevanje svetovalnega mnenja o legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja se mi zdi zelo pomembno, da ugotovimo kakšno je pravzaprav izhodišče MDS, ko se loti raziskovanja norm. Torej ali je Sodišče v mednarodnem pravu iskalo dovoljujoče pravilo ali obratno, normo ki pomeni prepoved grožnje ali uporabe jedrskega orožja?

Kot sem že zapisala, se na prvi pogled zdi, kot da je Sodišče to vprašanje pustilo ob strani, kar lahko razberemo iz tistega dela mnenja, kjer Sodišče v zvezi s prej omenjenimi ugovori držav izreče, da »so brez posebnega pomena« za razrešitev vprašanja. MDS v zvezi s tem le izreče, da bo v zvezi s postavljenim vprašanjem raziskalo uporabljiva načela mednarodnega prava, ki seveda ne veljajo posebej za jedrsko orožje, ampak so splošna načela. V zvezi z raziskovanjem norm prava oboroženih konfliktov Sodišče pravi: »praksa držav kaže, da nelegalnost uporabe določenih orožij, ne izvira iz odsotnosti njihove avtorizacije, ampak je ravno nasprotno, formulirana v obliki prepovedi. Zatorej mora Sodišče raziskati, ali obstaja v mednarodnem pravu **prepoved** (poudarila D. B.) zateči se k uporabi jedrskega orožja«...¹⁴⁷ **Izhodiščna točka** s katere začne Sodišče preučevati uporabljive norme, je torej raziskovanje ali v mednarodnem pravu obstaja **prepoved grožnje ali uporabe jedrskega orožja**.¹⁴⁸

4.4.2. Kritika argumentacije MDS in razlika med doktrino »Lotus« in sodbo v zadevi *Fisheries (United Kingdom v. Norway)*

Sodišču se je torej zdelo nepotrebno, da bi s pomočjo znanstvene raziskave ugotovilo kakšni so pravni zaključki, ki izvirajo iz uporabe besede »dovoljena« in rešilo vprašanje dokaznega bremena. Nekateri komentatorji¹⁴⁹ obravnavanega svetovalnega mnenja poudarjajo, da ta sporna vprašanja pravzaprav niso »brez posebnega pomena«, tako kot

¹⁴⁷ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 247- 248., odst. 52- 53.

¹⁴⁸ Greenwood, C.: Jus ad Bellum and Jus in Bello in the Nuclear Weapons Advisory Opinion v L. B. de Chazournes in P. Sands (ur): International Law, The International Court of Justice and Nuclear Weapons, Cambridge University Press, 1999, str. 250- 252.

¹⁴⁹ Npr. Mani, V. S.: The Nuclear Weapons and the World Court, Indian Journal 1997, str. 167- 184.

je izreklo Sodišče in da bi znanstveno raziskovanje Sodišča lahko pripeljalo do ugotovitev o temeljnih sodobnega mednarodnega prava. S tem ko se Sodišče tega ne loti, posledično zamudi in izpusti iz rok edinstveno priložnost.

Zanimiva je primerjava med primeroma *Lotus* iz leta 1927 in primerom *Fisheries*¹⁵⁰ (*United Kingdom v. Norway*) iz leta 1951. MDS je v primeru *Fisheries*¹⁵¹ izreklo, da enostransko dejanje države (npr. razmejitev morskih pasov), ki ima »mednarodni aspekt«, »ne sme biti odvisno od volje obalne države tako kot je izražena v njenem notranjem pravu«. Veljavnost njenega dejanja »nasproti drugim državam, je odvisna od mednarodnega prava«. Posledice te sodbe je mogoče razumeti kot napoved nove perspektive v zvezi z mednarodnim pravom, in kot pravno prepoved t. i. vseobsežne suverene diskrecije držav, ki izvira iz »*Lotus*« doktrine. Doktrina »*Lotus*« je bila vrhunec pozitivizma in pomeni, da države uživajo najširšo možno stopnjo diskrecije v zvezi z enostranskimi dejanji. Pri tem je mednarodna skupnost tista, ki nosi dokazno breme in mora dokazati, da država krši specifično mednarodno obveznost. Na drugi strani pa sodba v zadevi *Fisheries* pomeni ravno nasprotno. Posamezna država, ki izvrši enostransko dejanje z mednarodnim aspektom je tista, ki nosi dokazno breme in mora mednarodni skupnosti dokazati, da ne krši pravil mednarodnega prava in gre torej za dopustno dejanje. V našem primeru bi to pomenilo, da je zakonitost grožnje ali uporabe jedrskega orožja, odvisna od njene skladnosti s celotnim mednarodnim pravom. Enostransko dejanje grožnje ali uporabe jedrskega orožja mora torej biti v skladu z mednarodnim pravom. Pri tem je dokazno breme na strani države, ki se zateče k grožnji ali uporabi orožja. Država torej zaradi odgovornosti nasproti celotni mednarodni skupnosti nima popolne diskrecije.

Navkljub dejstvu, da se MDS v raziskovanje zgoraj omenjenih problemov ne spusti in torej izreče, da so »brez posebnega pomena«, pa vendarle zapiše: »Tako države z jedrskim orožjem kot tudi ostale, so v postopku pred Sodiščem bodisi sprejele, bodisi niso ugovarjale, da je njihova neodvisnost delovanja omejena s pravili in načeli mednarodnega prava, natančneje s pravili mednarodnega humanitarnega prava«¹⁵²... (prevod D. B.) Zdi se, da takšna argumentacija potrjuje pravila iz primera *Fisheries*, pri čemer je način izražanja Sodišča bližje doktrini »*Lotus*«.¹⁵³

¹⁵⁰ *Fisheries Case (United Kingdom v. Norway)*, Judgment of December 18th, 1951: I.C.J. Reports 1951, str. 116.

¹⁵¹ *Ibid.*; str. 132.

¹⁵² *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, op. cit., str. 239., odst. 22.

¹⁵³ Glej Mani, op. cit., str. 172- 173.

4.5. Edinstvene značilnosti jedrskega orožja

MDS je pri izdaji svetovalnega mnenja poleg relevantnih norm mednarodnega prava, upoštevalo tudi edinstvene značilnosti jedrskega orožja. V nadaljevanju jih bom na kratko predstavila.

Jedrsko orožje je eksplozivno sredstvo, njegova moč izvira iz združevanja ali cepljenja atomov. Gre za postopek, ki ustvari neizmerne količine toplote in energije, ter sproži močno in dolgotrajno sevanje. Škoda, ki nastane zaradi »sproščanja« toplote in energije, je v primerjavi z konvencionalnim orožjem veliko večja, sevanje pa je značilno le za jedrsko orožje. Jedrsko orožje ima sposobnost uničiti celotno človeško civilizacijo in zemeljski ekosistem.

Zaradi sevanja bi nastale posledice na zdravju, kmetijstvu, naravnih virih in demografiji. Resno bi bile ogrožene tudi prihodnje generacije, ker sevanje škodljivo vpliva tudi na bodoče okolje, ekosisteme, in lahko prihodnjim generacijam povzroči genetske napake in bolezni.

Sodišče je torej pri izdaji svetovalnega mnenja upoštevalo uničevalno sposobnost jedrskega orožja, njegovo sposobnost povzročanja neizmernega človeškega trpljenja in sposobnost povzročiti škodo prihodnjim generacijam.¹⁵⁴

4.6. Relevantne norme mednarodnega prava in podrobna analiza argumentacije MDS v obravnavanem svetovalnem mnenju

Sodišče z namenom da bi odgovorilo na vprašanje GS OZN o legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja, analizira zelo širok spekter norm mednarodnega prava. Sklopi norm, ki jih Sodišče obravnava v svetovalnem mnenju so: pravo človekovih pravic, Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida, pravo varstva okolja, določbe UL OZN, ki se nanašajo na uporabo sile in pravo oboroženih spopadov skupaj z vsemi pogodbami, ki se izrecno nanašajo na jedrsko orožje. In ravno zadnja dva sklopa norm se Sodišču zdita najbolj »direktno uporabljiva«¹⁵⁵ v zvezi z odgovorom na postavljeno vprašanje.

¹⁵⁴ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 243- 244., odst. 35- 36.

¹⁵⁵ Ibid.; str. 243., odst. 34.

4.6.1. Pravo človekovih pravic

MDS je v okviru preučevanja prava človekovih pravic preiskovalo trditev, da bi uporaba jedrskega orožja kršila pravico do življenja, kot jo zagotavlja 6. čl. Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah¹⁵⁶ iz leta 1966. Tekom postopka se sooči z dvema nasprotujočima argumentoma.

Prva skupina držav je trdila, da bi uporaba jedrskega orožja kršila pravico do življenja, ki je definirana v 6. čl. MPDPP in nekaterih drugih regionalnih dokumentih o zaščiti človekovih pravic.

Odgovor nasprotnikov je bil, *inter alia*, da MPDPP ni bil zamišljen kot instrument, ki ureja legalnost jedrskega orožja, temveč kot dokument, ki ščiti človekove pravice in svoboščine v času miru; nikjer v svojem besedilu namreč ne omenja vojne ali orožja. Vprašanje nezakonite izgube življenja v času sovražnosti je po njihovem mnenju urejeno s pravom oboroženih spopadov.¹⁵⁷

Sodišče je presenetljivo potrdilo argument nasprotnikov in izreklo: »vprašanje ali je izgubo življenja, ki je posledica uporabe določenih orožij v vojni, mogoče šteti za samovoljni odvzem življenja in s tem kršitev 6. čl. MPDPP, lahko razrešimo samo s sklicevanjem na pravo oboroženih spopadov, odgovor ne more biti izveden iz določb MPDPP.«¹⁵⁸

Pozitivno ocenjujem le tisti del argumentacije Sodišča, ko Sodišče izreče, da zaščita in pravno varstvo, ki ga nudi MPDPP v času vojne ne preneha, in da torej tudi v času vojne velja, da ne sme biti nikomur samovoljno odvzeto življenje.¹⁵⁹

Vendar pa v nadaljevanju Sodišče izreče, da je vprašanje ali gre v konkretnem primeru (določena izguba življenja, ki je nastala zaradi uporabe določenega orožja v vojni) za samovoljni odvzem življenja, ki pomeni kršitev 6. čl. MPDPP, mogoče rešiti le s pomočjo norm prava oboroženih spopadov.¹⁶⁰ S takšnim pristopom Sodišče zelo restriktivno interpretira pravico do življenja in v bistvu postavi pravo človekovih pravic na drugo mesto, za pravom oboroženih spopadov. Sodišče pri svojem sklepu tudi ni

¹⁵⁶ Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (MPDPP), 1966

¹⁵⁷ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 239., odst. 24.

¹⁵⁸ Ibid.; str. 240., odst. 25.

¹⁵⁹ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 240., odst. 25.

¹⁶⁰ Ibid.

upoštevalo komentarja, ki ga je k 6. čl. MPDPP podal Odbor OZN za človekove pravice.¹⁶¹

Odbor OZN za človekove pravice je k interpretaciji človekovih pravic za razliko od Sodišča pristopil dinamično in je v svojem splošnem komentarju k 6. čl. MPDPP¹⁶² med drugim zapisal, da je pravica do življenja »najvišja pravica«, ki je ni dopustno odpraviti niti v času obstoja državne nevarnosti; pravica do življenja je namreč temelj za ostale človekove pravice. Odbor je izrekel tudi, da je »najvišja dolžnost« držav preprečiti nastanek vojn in trdil, da predstavljajo načrtovanje, testiranje, proizvodnje, posedovanje in razvijanje jedrskega orožja eno zmed največjih groženj pravici do življenja. Zaključek Odbora je naslednji: »proizvodnjo, testiranje, posedovanje, razvijanje in uporabo jedrskega orožja bi morali prepovedati in priznati kot zločin proti človeštvu«. Pomembno je poudariti, da komentar Odbora k 6. čl. MPDPP predstavlja potrditev resolucije Generalne skupščine A/RES/38/75, ki je bila sprejeta 15. decembra 1983.¹⁶³

Nekateri komentatorji¹⁶⁴ opozarjajo, da je bila takšna interpretacija Sodišča v nasprotju s sodobnimi trendi mednarodnega prava in standardi, ki jih zagovarjajo številni mednarodni organi na področju človekovih pravic. Sodobni trendi so namreč v vedno večjem prodiranju človekovih pravic v norme humanitarnega prava. Dokaz temu je med drugim tudi značaj vseh štirih Ženevskih konvencij o zaščiti žrtev vojne iz leta 1949 in pa dveh dodatnih protokolov iz leta 1977.

¹⁶¹ Tyagi, Yogesh K.: Judicial Statesmanship without Political Courage: The ICJ Advisory Opinion on Nuclear Weapons, *Indian Journal of International Law* 1997, str. 185- 197.

¹⁶² Odbor za človekove pravice (UN Human Rights Committee) je bil ustanovljen z MPDPP leta 1976. Gre za telo, ki ga sestavlja 18 uglednih pravnih strokovnjakov, ki jih izvolijo pogodbenice stranke Pakta in so predstavniki vseh svetovnih ideologij, poglobitvenih pravnih sistemov in oblik civilizacij. Na položaj so imenovani kot neodvisni strokovnjaki in osebno, kar pomeni, da niso predstavniki in zastopniki države iz katere prihajajo. Ena izmed nalog Odbora je tudi analiza lastne prakse in uporabe MPDPP in na tej podlagi izdaja splošnih komentarjev, s katerimi razvija razlago njegovih določil. Komentar k 6. čl. MPDPP je bil sprejet enotno decembra 1984. Niti države pogodbenice, niti ostale države niso ugovarjale vsebini komentarja.

Glede splošnega komentarja glej General Comment No. 14(23) on Article 6 of the Covenant on Civil and Political Rights: Nuclear weapons and the right to life, dostop (04. 12.2007) na: http://training.itsilo.it/ils/CD_Use_Int_Law_web/Additional/Library/English/UN_S_B/GC_human-rights/gc14_1984.pdf

¹⁶³ A/RES/38/75, 15. 12. 1983, Condemnation of Nuclear War, dostop (04.12.2007) na: <http://www.un.org/documents/ga/res/38/a38r075.htm> Resolucija A/RES/38/75 ima naslov »obsodba jedrske vojne« in med drugim poudarja, da je potrebno skleniti Konvencijo o prepovedi uporabe jedrskega orožja, hkrati pa države poziva naj se združijo v boju proti jedrskemu orožju.

¹⁶⁴ Npr. Gowlland- Debbas, V.: The Right to Life and Genocide: The Court and an International Public Policy v L. B. de Chazournes in P. Sands (ur): *International Law, The International Court of Justice and Nuclear Weapons*, Cambridge University Press, 1999, str. 315- 337.

4.6.2. Prepoved dejanja genocida

Nekatere države so v postopku zatrjevale, da bi moralo Sodišče pri odgovoru na postavljeno vprašanje, uporabiti pravilo o prepovedi genocida, ki je določena s Konvencijo o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida¹⁶⁵ iz leta 1948. Sodišče je ta argument sprejelo, zato je v nadaljevanju postopka preizkusilo vprašanje uporabe jedrskega orožja z ozirom na definicijo genocida v 2. čl.¹⁶⁶ Konvencije o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida.

Sodišče v zvezi s tem zaključilo: ...»uporabnost norme o prepovedi genocida bi bila odvisna **od prisotnosti elementa namena uničiti**, (poudarila D. B.) v celoti ali delno, skupnost kot tako...Po mnenju Sodišča bi bilo mogoče priti do takšnega zaključka samo ob primernem upoštevanju okoliščin posameznega primera.«¹⁶⁷ (prevod D. B.)

Takšen zaključek implicira, da uporaba jedrskega orožja sama po sebi še ne pomeni dejanje genocida. Namen uporabnika jedrskega orožja bo torej odločil, ali je šlo za dejanje genocida (in ne posledice uporabe jedrskega orožja). Glede na to, da je namen obtoženca mogoče dognati šele po nastanku zločina, je Sodišče implicitno izreklo, da o tej zadevi ne more podati abstraktnega mnenja.

V nasprotju s stališčem MDS, pa nekateri komentatorji¹⁶⁸ opozarjajo na interpretacijo, da lahko kršitve človekovih pravic predstavljajo tudi že zgolj državna politika in njena zakonodaja *in abstracto* (ni potrebno torej, da je posameznik dejansko bil predmet postopka, zaradi katerega mu je nastala škoda). Dokaz je npr. primer, ki ga je obravnaval Odbor OZN za človekove pravice leta 1994, in sicer *Nicholas Toonen v.*

¹⁶⁵ Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, 09. 12. 1948, dostop (05. 12.2007) na: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/p_genoci.htm.

¹⁶⁶ Ibid.; 2. čl.:

»V pričujoči Konvenciji genocid pomeni katerokoli od naslednjih dejanj, če so storjena **z namenom** (poudarila D. B.) uničiti, deloma ali v celoti, neko narodno, etnično, rasno ali versko skupino:

- a.) ubijanje članov skupine;
- b.) povzročanje hudih telesnih ali duševnih poškodb članom skupine;
- c.) namerno izpostavljanje skupine takšnim življenjskim razmeram, ki so preračunane na njeno delno ali popolno fizično uničenje;
- d.) vsiljenje ukrepov, preračunanih na preprečevanje rojstev znotraj skupine, in
- e.) nasilno premeščanje otrok iz ene skupine v drugo.« (prevod D. B.)

¹⁶⁷ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 240., odst. 26.

¹⁶⁸ Glej npr. Tjagi, op. cit., str. 185- 197.

Australia.¹⁶⁹ Odbor je v zvezi s tem primerom izrekel, da lahko državna politika in zakonodaja na abstraktni ravni škodljivo vplivata na upravne postopke, javno mnenje, ter pravice in svoboščine posameznika. Posameznik je zato upravičen sprožiti ustrezne postopke in zahtevati odpravo kršitev. Analogni pristop v primeru legalnosti uporabe jedrskega orožja bi pomenil, da v konkretnem primeru ni potrebe po dokazovanju namena uporabnika jedrskega orožja. Z ozirom na katastrofalne učinke, ki so znani in dokazani, lahko trdimo, da je uporaba jedrskega orožja že sama po sebi nelegalna in je namen hudodelcev vsebovan že v dejanju.¹⁷⁰

4.6.3. Pravo varstva okolja

Države zagovornice nezakonitosti jedrskega orožja so pred Sodiščem trdile, da bi glede na obstoječe norme prava varstva okolja, vsaka uporaba jedrskega orožja bila nelegalna. Trdile so, da ostanejo mednarodne pogodbe glede varstva okolja v veljavi tudi v času vojne; po njihovem mnenju naj bi z uporabo jedrskega orožja prišlo do kršitev sledečih dokumentov¹⁷¹:

1.) **Dopolnilni protokol k Ženevskim konvencijam z dne 12. avgusta 1949 o zaščiti žrtev mednarodnih oboroženih spopadov (Protokol I)**. Države so izpostavile **3. odst. 35. čl.** Protokola I po katerem je »prepovedano uporabljati takšne metode ali sredstva vojskovanja, ki so namenjena za obsežne, dolgotrajne in resne okvare naravnega okolja ali jih je od njih mogoče pričakovati.«¹⁷²
2.) **Konvencija o prepovedi vojaške ali katere koli druge sovražne uporabe tehnik, ki spreminjajo okolje iz leta 1977**. Izpostavljen je bil **1. čl.** Konvencije, po katerem se »vsaka stranka pogodbe zavezuje, da ne bo uporabila vojaške ali

¹⁶⁹ *Nicholas Toonen v Australia* (Communication No. 488/1992), dostop (05. 12. 2007) na: [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/d22a00bcd1320c9c80256724005e60d5?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/d22a00bcd1320c9c80256724005e60d5?Opendocument)
Gre za primer, kjer je pritožnik *N. Toonen* v postopku pred Odborom OZN za človekove pravice trdil, da kazenski zakonik zvezne države Tasmanije (ena izmed 6 zveznih držav v Avstraliji) v nekaterih določbah grobo krši MPDPP. *Toonen* je izpodbijal sporne člene Tasmanijskega kazenskega zakonika, ki so kriminalizirali razne oblike spolnih odnosov med moškimi. Odbor OZN je ugotovil, da takšna zakonodaja na abstraktni ravni predstavlja kršitev njegove pravice do zasebnosti, in da gre za diskriminacijo na temelju spola in spolne usmerjenosti (kršitev prvega odstavka 2. čl. in prvega odstavka 17. čl. MPDPP).

¹⁷⁰ Tyagi, op. cit., str. 189.

¹⁷¹ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 241., odst. 27.

¹⁷² Dopolnilni protokol k Ženevskim konvencijam z dne 12. avgusta 1949 o zaščiti žrtev mednarodnih oboroženih spopadov (Protokol I), (8. 06. 1977), dostopno v: Društvo za Združene narode za republiko Slovenijo (ur.): Človekove pravice: Zbirka mednarodnih dokumentov, II. del univerzalni dokumenti, Društvo za Združene narode za republiko Slovenijo, 1996, str. 781.

katere koli druge sovražne tehnike, ki spreminja okolje in ima obsežne, dolgotrajne in hude posledice za okolje.«¹⁷³

3.) **Stockholmska deklaracija iz leta 1972 (21. načelo)** in

4.) **Rio deklaracija iz leta 1992 (2. načelo)**, ki obe skupaj izražata skupno prepričanje držav, da imajo »odgovornost zagotoviti, da dejavnosti na območju pod njeno pristojnostjo ali nadzorom ne povzročijo škode okolju drugih držav ali območjem zunaj meja domače pristojnosti.«¹⁷⁴

Države zagovornice jedrskega orožja pa so ravno obratno, dvomile o zavezujoči naravi zgoraj omenjenih predpisov. Trdile so, *inter alia*, da je poglavitni namen teh pogodb varovanje okolja v času miru in da pogodbe nikjer ne omenjajo niti jedrskega orožja niti vojskovanja. Po njihovem mnenju se pogodbe ne bi smele razlagati na način, ki bi prepovedoval uporabo jedrskega orožja, ker bi to prispevalo k destabilizaciji vladavine prava.¹⁷⁵

Sodišču se je v zvezi s tem zdelo bistveno ugotoviti, ali so obveznosti držav iz mednarodnih pogodb o varstvu okolja, bile zamišljene kot obveznosti, ki popolnoma omejujejo države v času oboroženega spopada. Končni sklep Sodišča je bil, da mednarodne pogodbe o varstvu okolja ne nameravajo prikrajšati državo za izvrševanje njene pravice do samoobrambe, ki ji pripada po mednarodnem pravu. Ne glede na to, pa morajo države v svojih prizadevanjih za legitimne vojaške cilje upoštevati okoljevarstvene vidike pri ocenjevanju, kaj je nujno in sorazmerno. Po mnenju Sodišča ta pristop potrjujeta tudi 24. načelo Rio deklaracije in resolucija A/RES/47/37, ki jo je GS OZN sprejela leta 1992.¹⁷⁶

¹⁷³ Convention on the Prohibition of Military or Any Hostile Use of Environmental Modification Techniques, 10 December 1976, dostop (06.12.2007) na : <http://www.opcw.org/html/db/cwc/more/enmod.html>.

¹⁷⁴ Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, 16 June 1972, dostop (06.12.2007) na: <http://www.unep.org/Documents.multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503> in Rio Declaration on Environment and Development, Rio de Janeiro from 3 to 14 June 1992, dostop (06.12.2007) na: <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=78&ArticleID=1163>.

¹⁷⁵ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 241., odst. 28.

¹⁷⁶ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 242., odst. 30. in 32.

Resolucija A/RES/47/37 z naslovom »Zaščita okolja v času oboroženega spopada«, med drugim določa, da je »uničenje okolja, ki ga ne opravičuje vojaška nuja in ki ga država izvrši samovoljno, v očitnem nasprotju z obstoječim mednarodnim pravom.«¹⁷⁷ Medtem, ko je terminologija resolucije jasna, pa je za 24. načelo Rio deklaracije mogoče trditi, da je njegov pomen dvoumen in ga je mogoče interpretirati tudi drugače. In sicer v podporo argumentu, da mednarodno pravo varstva okolja neposredno omejuje ravnanje držav v času oboroženih spopadov in torej lahko prepove uporabo jedrskega orožja. Če pustimo ta argument ob strani in sprejmemo interpretacijo Sodišča (da so torej okoljevarstveni vidiki le eden izmed elementov, s pomočjo katerih ocenimo nujnost in sorazmernost dejanja), je zelo težko razumeti, da bi uporaba jedrskega orožja tem kriterijem lahko zadostila.¹⁷⁸

Na splošno lahko kot pozitivno ocenimo dejstvo, da je Sodišče v svetovalnem mnenju o legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja prepoznalo probleme varovanja okolja in sploh prvič v zgodovini svoje prakse izrecno priznalo določene obveznosti držav glede varovanja okolja. Tisto kar razočara pa je, da v izreku svetovalnega mnenja nikjer ne omenja okoljevarstvenih vidikov, saj enotno sprejme odločitev, da mora biti grožnja ali uporaba jedrskega orožja združljiva z zahtevami mednarodnega prava oboroženih spopadov, še posebej z načeli in pravili mednarodnega humanitarnega prava.¹⁷⁹

V nadaljevanju poglavja bomo ločeno obravnavala še nekatere pomembne aspekte svetovalnega mnenja kar se tiče prava varstva okolja in kritično ocenili argumentacijo Sodišča.¹⁸⁰

4.6.3.1. Načelo 21. Stockholmske deklaracije

V svetovalnem mnenju o legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja je Sodišče prvič izrecno priznalo obstoj »splošne obveznosti držav zagotoviti, da dejavnosti znotraj njihove jurisdikcije in nadzora spoštujejo okolje drugih držav, ali področij zunaj

¹⁷⁷ A/RES/47/37, Protection of the Environment in Times of Armed Conflict, 25.11.1992, dostop na: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/086/92/IMG/N9308692.pdf?OpenElement>.

¹⁷⁸ Brown Weiss, E.: Opening the Door to the Environment and to the Future Generations v L. B. de Chazournes in P. Sands (ur): International Law, The International Court of Justice and Nuclear Weapons, Cambridge University Press, 1999, str. 338- 353.

¹⁷⁹ Ibid., str. 348.

¹⁸⁰ Glej Brown Weiss, op. cit.

državnega nadzora; gre za obveznost, ki je sedaj del celote mednarodnega prava, ki se nanaša na okolje.«¹⁸¹ Če vzpostavimo primerjavo med pravkar citirano splošno obveznostjo držav, ki jo priznava MDS in 21. načelom Stockholmske deklaracije iz leta 1972 ugotovimo, da med obema obstojijo zelo pomembne razlike.¹⁸² Torej lahko zaključimo, da Sodišče ne sledi slepo terminologiji 21. načela in želi vpeljati svojo drugačno interpretacijo splošne obveznosti držav. Pri tem vzpostavi širšo in manj natančno obveznost držav, hkrati pa izvzame vprašanje ekstrateritorialne jurisdikcije.

4.6.3.2. Medgeneracijska pravičnost in pravice bodočih generacij

MDS se v svetovalnem mnenju o legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja ukvarja tudi z vprašanjem učinkov dejavnosti in aktivnosti sedanje generacije posameznikov na bodoče rodove. V okviru tega Sodišče prepozna pomen okolja za bodoče rodove, razpravlja o edinstvenih značilnostih jedrskega orožja in zaključi, da uporaba jedrskega orožja utegne povzročiti veliko škodo bodočim rodovom. Sodišče torej implicitno prizna interese bodočih generacij in izreče, da jih je potrebno upoštevati tekom postopka uporabe mednarodnega prava.¹⁸³

Na splošno lahko v zvezi z zgoraj zapisanim, pozitivno ocenimo, da je Sodišče sploh prvič v zgodovini svoje prakse priznalo pomembnost prihodnjih generacij. Tisto kar zopet razočara pa je, da nikjer izrecno ne prizna pravic prihodnjih generacij in tudi ne omenja načela medgeneracijske pravičnosti.

Ideja medgeneracijske pravičnosti namreč pomeni, da imajo danes živeči posamezniki specifično dolžnost, in sicer, da kot skrbniki planeta Zemlje ohranijo njeno celovitost in na ta način zagotovijo preživetje človeške vrste. Danes živeči posamezniki so planet namreč nasledili po svojih prednikih in sicer imajo pravico do izkoriščanja, ki je omejena z interesi in potrebami prihodnjih generacij. Gre za omejitev, ki od vsake

¹⁸¹ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 242., odst. 29.

¹⁸² 21. načelo Stockholmske deklaracije, ki pravi, da je odgovornost držav: »zagotoviti, da dejavnosti na območju pod njeno jurisdikcijo **ali** nadzorom **ne povzročijo škode** okolju drugih držav ali območjem zunaj meja domače jurisdikcije« in pa svetovalno mnenje MDS o legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja, ki izrecno prizna splošno obveznost držav »zagotoviti, da dejavnosti znotraj njihove jurisdikcije **in** nadzora **spoštujejo** okolje drugih držav, ali področij zunaj državnega nadzora; gre za obveznost, ki je sedaj del celote mednarodnega prava, ki se nanaša na okolje«.

¹⁸³ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 243- 244., odst. 35- 36.

generacije zahteva ohranitev celote, ki ji je zaupana in potem predajo le te naprej, v stanju, ki ne sme biti slabše od prejetega.¹⁸⁴

Nastanek in postopno globalizacijo načela medgeneracijske pravičnosti je mogoče zaznati v obdobju po letu 1990. Zasledimo ga lahko v pravnih postopkih nacionalnih držav, v nekaterih »soft law« dokumentih mednarodnega prava¹⁸⁵ in v poročilih ekspertnih skupin OZN, ki se ukvarjajo z mednarodnim pravom varstva okolja.¹⁸⁶ Na tem mestu bi želela opozoriti na zelo zanimiv primer iz sodne prakse Filipinskega vrhovnega Sodišča iz leta 1993. Gre za primer *Minors Oposa v. Secretary of the Department of Environment and Natural Resources*, ki ga teorija navaja kot dokaz obstoja načela medgeneracijske pravičnosti v sodni praksi nacionalnih držav. In sicer je Vrhovno sodišče 42 filipinskim otrokom, kot zastopnikom sedanje in prihodnje generacije na temelju medgeneracijske pravičnosti odobrilo status tožnika. Predmet tožbe je bil usmerjen v ustavitev dajanja v najem obsežnih površin deževnega gozda in uveljavitev pravice do zdravega okolja.¹⁸⁷

4.6.4. Določbe UL OZN

MDS se je v nadaljevanju postopka ukvarjalo z vprašanjem legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja glede na določbe UL OZN. Sodišče se je posebej ukvarjalo z četrtem odstavkom 2. čl., kjer je zapisana splošna prepoved uporabe sile in z 51. čl. UL OZN, ki predvideva pravico do samoobrambe.

Sodišče je menilo, da gre za določbe, ki se nanašajo na vsako uporabo sile, ne glede na vrsto orožja, torej so relevantne tudi v zvezi z jedrskim orožjem. Nadalje Sodišče meni, da nobena določba UL OZN niti izrecno ne dovoljuje, niti izrecno ne prepoveduje uporabe kateregakoli orožja. Sodišče je tudi zelo jasno izreklo, da je uporaba jedrskega orožja, ki pomeni izvrševanje pravice do samoobrambe podvržena naslednjim pogojem: nujnost, sorazmernost, zahteve prava oboroženih spopadov in zahteve UL OZN

¹⁸⁴ Shelton, D.: Equity v D. Bodansky, J. Brunnee in E. Hey (ur): The Oxford Handbook of International Environmental Law, Oxford University Press, 2007, str. 639- 662.

¹⁸⁵ Npr. Declaration on the Responsibilities of the Present Generations Towards Future Generations, 12 November 1997, ki jo je sprejela generalna konferenca UNESC-a.

¹⁸⁶ Gre za 2 poročili iz leta 1996, ki sta jih izdali United Nations Environment Programme (Final Report of the Expert Group Workshop on International Environmental Law Aiming at Sustainable Development) in United Nations Commission on Sustainable Development (Report of the Expert Group Meeting on Identification of Principles of International Law for Sustainable Development).

¹⁸⁷ Shelton, op. cit., str. 644 in Brown Weiss, op. cit., str. 351.

(dolžnost sporočiti VS OZN o ukrepih, ki so bili izvršeni v okviru pravice do samoobrambe in dolžnost, da ne izvajajo ukrepov, ki so nezdružljivi z dejanji VS OZN). MDS se je med drugim ukvarjalo tudi s pojmom »grožnja uporabe jedrskega orožja« in vprašanjem kaj mora obstajati, da govorimo o nelegalni grožnji uporabe sile. Po mnenju Sodišča pojma grožnja in uporaba sile po četrtem odstavku 2. čl. UL OZN stojita skupaj v smislu, da če je sama uporaba sile v določenem primeru iz kateregakoli razloga protipravna, je grožnja uporabe takšne sile prav tako protipravna.¹⁸⁸

Sodišče je v zvezi s posedovanjem jedrskega orožja izreklo, da »sama posest ne pomeni nedopustne grožnje uporabiti silo, razen če bi bila uporaba sile usmerjena proti ozemeljski celovitosti ali politični neodvisnosti države, ali proti ciljem OZN, ali če bi predvidena sila, ki je bila zamišljena kot sredstvo samoobrambe kršila načeli nujnosti in sorazmernosti.«¹⁸⁹

Končni sklep, ki ga je Sodišče enotno sprejelo v zvezi z določbami UL OZN se glasi: »Grožnja ali uporaba sile z jedrskim orožjem, ki je v nasprotju s četrnim odstavkom 2. čl. UL OZN, in ki ne ustreza vsem zahtevam 51. čl. UL OZN je nelegalna.«¹⁹⁰

4.6.5. Pravo oboroženih spopadov

Sodišče se je torej v nadaljevanju postopka ukvarjalo z raziskovanjem norm prava oboroženih spopadov. Naj na tem mestu še enkrat zapišem, da je bila izhodiščna točka s katere se loti preučevanja norm raziskati, ali obstaja v pogodbenem ali običajnem mednarodnem pravu oboroženih spopadov **prepoved grožnje ali uporabe jedrskega orožja**.

4.6.5.1. Pogodbeno pravo¹⁹¹

Sodišče je najprej raziskalo ali v pogodbenem pravu oboroženih spopadov obstaja prepoved grožnje ali uporabe jedrskega orožja.

¹⁸⁸ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 244- 247., odst. 37- 50.

¹⁸⁹ Ibid.; str. 247., odst. 48.

¹⁹⁰ Ibid.; str. 266., odst. 105 (2) C.

¹⁹¹ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 248- 253., odst. 53- 61.

Države zagovornice nezakonnosti jedrskega orožja so trdile, da je potrebno jedrsko orožje obravnavati na enak način kot strupeno orožje, in torej njegovo uporabo prepovedujejo naslednje določbe:

- **II. Haaška Konvencija iz leta 1899**, ki prepoveduje »uporabo izstrelkov, katerih cilj je razpršitev zadržljivih ali strupenih plinov«;
- **23a. čl. Haaškega pravilnika** o zakonih in običajih vojne na kopnem (ki je dodan IV. Haaški Konvenciji o zakonih in običajih vojskovanja na kopnem iz leta **1907**), po katerem je »posebej prepovedano: ...uporabiti strup ali strupeno orožje«;
- **Ženevski protokol iz leta 1925**, ki prepoveduje »uporabo v vojni zadržljivih, strupenih ali drugih plinov, in vseh analognih tekočin, materialov in sredstev«.

Sodišče je v zvezi z vsebino teh dokumentov menilo, da ni mogoče šteti, da gre za izrecno prepoved uporabe jedrskega orožja. Sprejelo je trditev držav zagovornic legalnosti uporabe jedrskega orožja, in sicer, da dokumenti ne definirajo pomena »strup ali strupenih orožij« in tudi ne določajo kaj razumeti pod pojmom »analogni materiali in sredstva«. Gre za pogodbene izraze, ki so bili v praksi razumljeni v njihovem običajnem pomenu, kot da se nanašajo na »orožja, katerih primarni, ali celo izključni namen je zastropitev ali zadržitev« in jih pogodbene stranke niso obravnavale, kot da se nanašajo na jedrsko orožje.

Po mnenju Sodišča je mogoče v zvezi z orožji za množično uničevanje (biološko in kemično orožje) zaslediti vzorec, ki kaže na sklenitev specifičnega dokumenta, s katerim se to orožje razglasi za nezakonito. V zvezi z jedrskim orožjem je bilo sklenjenih več sporazumov, ki predvidevajo različne omejitve, med drugim pridobivanje, proizvodnjo, posest, razvijanje ter poskuse. Ni pa mogoče govoriti o obstoju splošne prepovedi uporabe jedrskega orožja.

V nadaljevanju se Sodišče ukvarja s 3 pogodbami, ki se neposredno ukvarjajo z uporabo jedrskega orožja in sicer:

- **Pogodba iz Tlatelolca (1967)** o območju brez jedrskega orožja v Latinski Ameriki, ki v 1. čl. izrecno določa prepoved uporabe jedrskega orožja za pogodbene stranke. Pogodbi je bil dodan tudi **Protokol II**, ki je omogočal pristop državam izven regije, ki imajo jedrsko orožje. Pristopilo je 5 držav z jedrskim orožjem, ki so se v 3. čl. Protokola II zavezale, da ne bodo uporabile ali grozile z uporabo jedrskega orožja pogodbenim strankam Pogodbe iz Tlatelolca. Ratifikaciji Protokola II je nato sledila cela vrsta izjav,

s katerimi so si države pristopnice navkljub splošni zavezi o neuporabi jedrskega orožja, večinoma pridržale pravico, da v »primeru agresije s strani pogodbene stranke Pogodbe iz Tlatelolca, ponovno presodijo obseg določbe o neuporabi jedrskega orožja«;

- **Pogodba iz Rarotonge (1985)** o območju brez jedrskega orožja v Južnem Pacifiku, ki za razliko od pogodbe iz Tlatelolca sicer nikjer izrecno ne govori o prepovedi uporabe jedrskega orožja, vendar pa je to nujna posledica ostalih pogodbenih prepovedi. V 3. čl se pogodbene stranke zavezujejo, da ne bodo »proizvajale, pridobivale ali imele v lasti kakršnih koli jedrskih eksplozivnih sredstev«. Pogodbi je bilo dodanih več protokolov, tako npr. **Protokol II**, ki je omogočal pristop državam izven regije, ki imajo jedrsko orožje določa, da pristopnice ne bodo uporabile ali grozile z uporabo kakršnih koli jedrskih eksplozivnih sredstev pogodbenim strankam pogodbe iz Rarotonge. Ratifikaciji je ponovno sledila cela vrsta izjav, s katerimi so si države zopet pridržale pravico do ponovne presoje obsega obveznosti.

- **Pogodba o neširjenju jedrskega orožja (1968)**; leta 1995 je bila Pogodba o neširjenju jedrskega orožja podaljšana za nedoločen čas in ob tej priložnosti je 5 nuklearnih sil (stalne članice VS OZN) podalo ločene enostranske izjave s katerimi so podale pozitivna in negativna varnostna zagotovila proti uporabi jedrskega orožja. Vseh 5 držav se je zavezalo, da ne bo uporabilo jedrskega orožja nasproti državam brez jedrskega orožja, ki so pogodbene stranke pogodbe o neširjenju jedrskega orožja. Vendar pa so hkrati vse (razen Kitajske), napravile izjemo za primer »invazije ali kakšnega drugega napada proti njim, njihovemu ozemlju, oboroženim silam ali zaveznikom, ali na državo do katere imajo dolžnost varovanja- ki bi ga izpeljala ali podpirala država brez jedrskega orožja, ki je podpisnica pogodbe iz leta 1968, v sodelovanju ali zavezništvu z državo z jedrskim orožjem«.

4.6.5.2. Nekateri zaključki MDS v zvezi s pogodbenim pravom oboroženih spopadov¹⁹²

Sodišče je izreklo, da pogodbe, ki se ukvarjajo izključno s pridobivanjem, proizvodnjo, posedovanjem, razvijanjem in testiranjem jedrskega orožja, kažejo na »naraščajočo skrb mednarodne skupnosti v zvezi z jedrskim orožjem« in da je mogoče iz vsebine pogodb zaključiti, da »namigujejo na bodočo splošno prepoved jedrskega orožja, ne ustanavljajo pa take prepovedi trenutno«.

¹⁹² Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 253., odst. 62- 63.

Glede pogodbe iz Tlatelolca, pogodbe iz Rarotonge in njihovimi Protokoli, ter v zvezi z izjavami držav, ki so bile podane ob podaljšanju pogodbe o neširjenju jedrskega orožja za nedoločen čas Sodišče izreče:

- a.) da se je veliko število držav zavezalo, da ne bo uporabilo jedrskega orožja v določenem območju (Latinska Amerika, Južni Pacifik) ali proti določenim državam (proti državam brez jedrskega orožja, ki so podpisnice pogodbe iz leta 1968);
- b.) da so si ne glede na to, države z jedrskim orožjem pridržale pravico do uporabe jedrskega orožja v določenih okoliščinah;
- c.) da tem pridržkom niso nasprotovale niti stranke pogodbe iz Tlatelolca in Rarotonge, niti VS OZN.

Po mnenju Sodišča torej ni mogoče govoriti »o vseobsežni in univerzalni pogodbeni prepovedi grožnje ali uporabe jedrskega orožja«.

4.6.5.3. Mednarodno običajno pravo¹⁹³

Sodišče je v nadaljevanju postopka raziskalo ali je prepoved grožnje ali uporabe jedrskega orožja morebiti postala del mednarodnega običajnega prava.

Države zagovornice nelegalnosti jedrskega orožja so si v postopku prizadevale dokazati obstoj pravila mednarodnega običajnega prava o prepovedi uporabe jedrskega orožja. Sklicevale so se na prakso neuporabe jedrskega orožja od leta 1945 naprej, ki naj bi bila izraz *opinio iuris* tistih držav, ki tako orožje imajo. Države zagovornice legalnosti uporabe jedrskega orožja so se v podporo svojim stališčem sklicevale na doktrino in prakso zastraševanja. Trdile so tudi, da so si vedno v soglasju z določenimi drugimi državami pridržale pravico do uporabe jedrskega orožja v okviru izvajanja samoobrambe.

Sodišče je v zvezi z vsemi argumenti izjavilo, da se ne namerava izreči o politiki zastraševanja in je le priznalo dejstvo, da je večina držav izvajala prakso zastraševanja večji del hladne vojne, in s tem nadaljuje še danes. Nadalje sodišče priznava, da so člani mednarodne skupnosti globoko razdeljeni v stališčih o tem, ali neuporaba jedrskega

¹⁹³ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 253- 255, odst. 64- 73.

orožja v zadnjih 50 letih pomeni izraz obstoja *opinio iuris*, zato je glede na okoliščine ne more ugotoviti, da *opinio iuris* obstaja.

V nadaljevanju je Sodišče preučilo vsebino in pogoje sprejema serije resolucij GS OZN, ki po vsebini obravnavajo jedrsko orožje in so navedene v prošnji za izdajo svetovalnega mnenja.¹⁹⁴ Ugotovilo je, da v zvezi z njimi ni mogoče zaključiti, da so dokaz o obstoju *opinio iuris* o nezakonitosti uporabe jedrskega orožja. Sodišče problematizira uporabljeno terminologijo in dejstvo, da so bile sprejete z znatnim številom negativnih in vzdržanih glasov. Glede resolucije GA/RES/1653 (XVI) iz leta 1961, ki izrecno razglasi nelegalnost jedrskega orožja, MDS zaključí, da si resolucija prizadeva s pomočjo splošnih načel običajnega prava definirati pravno naravo jedrskega orožja in tako dokazuje, da ne obstoji specifično pravilo običajnega mednarodnega prava, ki prepoveduje uporabo jedrskega orožja.

Po mnenju Sodišča je mogoče razlago za neobstoj običajnega pravila o prepovedi uporabe jedrskega orožja, najti v nenehnem razkoraku, med nastajajočim *opinio iuris* na eni strani, in še vedno zelo močno privrženostjo praksi zastraševanja na drugi strani.

4.6.5.4. Končna odločitev Sodišča v zvezi s pogodbenim in običajnim mednarodnim pravom

V izreku svetovalnega mnenja o legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja je Sodišče soglasno sprejelo odločitev, da: »Niti v običajnem, niti v konvencijskem mednarodnem pravu ne obstaja izrecna avtorizacija grožnje ali uporabe jedrskega orožja«¹⁹⁵. In v nadaljevanju z 11 glasovi proti 3, da: »Niti v običajnem, niti v konvencijskem mednarodnem pravu ne obstaja vseobsežna in univerzalna prepoved grožnje ali uporabe jedrskega orožja«¹⁹⁶.

¹⁹⁴ Gre za resolucije GS OZN, kjer je bilo izjavljeno, da bi bila uporaba jedrskega orožja kršitev UL OZN in zločin proti človeštvu: RES GA/1653 (XVI) (24.11.1961), RES GA/33/71 B (14.12.1978), RES GA/34/83 G (11.12.1979), RES GA/35/152 D (12.12.1980), RES GA/36/92 I (9.12.1981), RES GA/45/59 B (4.12.1990), RES GA/46/37 D (6.12.1991).

¹⁹⁵ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 266., odst. 105 (2) A

¹⁹⁶ Ibid.; str. 266., odst. 105 (2) B

4.6.6. Mednarodno humanitarno pravo

Na splošno bi lahko rekli, da je bistvo prava oboroženih spopadov omejevanje vojskovanja tako glede uporabljenih sredstev, kot tudi glede zaščitnih oseb in objektov. Skupna značilnost obeh skupin pravil je, da skušajo kar najbolj humanizirati vojskovanje in da uveljavljajo načelo, da tudi v vojni ni dopustna neomejena uporaba sile. Vojno pravo se je sprva razvijalo kot običajno pravo, šele kasneje se je uveljavil pomen mednarodnih pogodb. Pogodbeno urejanje pravil vojskovanja se je tako začelo v drugi polovici 19. stoletja, in kmalu zatem se je začela razvijati tudi zaščita oseb v vojni. Korenine humanitarnega prava tako segajo v leto 1864, ko je bila sprejeta Ženevska konvencija o izboljšanju usode ranjencev na bojišču. Ne glede na to pa se je izraz »humanitarno pravo« uveljavil šele po II. svetovni vojni. Zelo obsežna kodifikacija je bila opravljena na dveh haaških konferencah, l. 1899 in 1907. Te konvencije so določile prepovedi glede določenih orožij, uredile pravila o začetku vojne, o posebnosti vojne na kopnem in vojne na morju in o nevtralnosti. Po II. svetovni vojni je bila nato opravljena obsežna kodifikacija humanitarnega prava v štirih ženevskih konvencijah leta 1949. Te konvencije so celovito uredile položaj vseh skupin oseb, ki morajo med vojno uživati posebno zaščito. V praksi se je tako pojavilo razlikovanje med haaškim in ženevskim pravom. Obe skupini pravnih aktov imata veliko skupnega in sta v dejanski uporabi povezani. Na prepletanje haaškega in ženevskega prava in rezultat tega je v svetovalnem mnenju o legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja opozorilo tudi MDS.¹⁹⁷ »Ti dve veji prava [haaško in ženevsko pravo- op. D. B.], ki se uporabljata v oboroženih spopadih, sta postali tako povezani, da se danes ugotavlja, da sta se popolnoma združili v skupen in kompleksen sistem, ki ga imenujemo mednarodno humanitarno pravo.«¹⁹⁸

Sodišče je v nadaljevanju navedlo **2 osnovni načeli**, ki sta značilni za celoten sistem mednarodnega humanitarnega prava:¹⁹⁹

- Zaščita civilne populacije in civilnih objektov in vzpostavitev razlikovanja med borci in neborci. V skladu s tem načelom je prepovedano, da bi civilno

¹⁹⁷ Türk, op. cit., str. 559- 563.

¹⁹⁸ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 256., odst. 75.

¹⁹⁹ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 257., odst. 78.

prebivalstvo bilo predmet napada, ravno tako je prepovedano uporabljati orožje, ki ni zmožno razlikovati med civilnimi in vojaškimi cilji.

- Prepoved povzročanja nepotrebne trpljenja borcem. Posledično je prepovedano uporabljati orožja, ki borcem povzročajo takšno škodovanje, ali nepotrebno povečujejo njihovo trpljenje. Države torej niso neomejeno svobodne pri izbiri in uporabi orožja.

V zaključnem delu svetovalnega mnenja je Sodišče še enkrat ponovilo svoje stališče, da so »metode in sredstva vojskovanja, ki niso sposobna razlikovati med civilnimi in vojaškimi cilji, ali ki borcem povzročajo nepotrebno trpljenje prepovedana«²⁰⁰. In izreklo, da se zdi z ozirom na edinstvene značilnosti jedrskega orožja, uporaba jedrskega orožja »**komaj združljiva** (poudarila D. B.) s temi strogimi zahtevami«²⁰¹.

V nadaljevanju MDS opozori na še eno zelo pomembno načelo, in sicer na **Martensovo klavzulo**. Gre za klavzulo, ki se je razvila kot posledica dejstva, da pozitivno mednarodno pravo ne more zajeti vseh situacij, ki nastajajo v novih vojnah. Vojaška tehnologija se namreč zelo hitro razvija, hkrati pa novi načini in sredstva vojskovanja niso izrecno urejeni v mednarodnih pogodbah. Če bi pravo razlagali ozko pozitivistično, bi bil pojav pravno neobvladljiv, ker pač ni izrecno urejen s pravnimi akti.²⁰²

Martensova klavzula je bila sicer prvič vključena v II. Haaško konvencijo iz leta 1899, moderna verzija pa se nahaja v drugem odstavku 1. čl. **Protokola I o zaščiti žrtev mednarodnih oboroženih spopadov iz leta 1977**, ki je bil dodan ženevskim konvencijam iz leta 1949 in določa: »V primerih, ki niso urejeni s tem Protokolom ali z drugimi mednarodnimi sporazumi, ostanejo prebivalstvo in borci pod zaščito in vladavino načel mednarodnega prava, ki izhajajo iz običajev, zakonov človečnosti in zahtev javne vesti.«²⁰³

Na tem mestu je potrebno omeniti še eno zelo pomembno značilnost mednarodnega humanitarnega prava, ki jo v svetovalnem mnenju večkrat omeni tudi Sodišče. Gre za to, da so z razvojem humanitarnega prava številna pravila, ki so zapisana v

²⁰⁰ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 262., odst. 95.

²⁰¹ Ibid.

²⁰² Türk, op. cit., str. 563.

²⁰³ Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977, dostop (14.12.2007) na: <http://www.unhcr.ch/html/menu3/b/93.htm>.

mednarodnih pogodbah, postala običajno mednarodno pravo. Tako Sodišče, *inter alia*, izreče: »Ekstenzivna kodifikacija humanitarnega prava in razširjenost pristopa k pogodbam, sta priskrbeli mednarodni skupnosti zbirko pogodbenih pravil, katerih **večina je že postala običajno mednarodno pravo** (poudarila D. B.) in ki odražajo najbolj splošno priznana humanitarna načela.«²⁰⁴

V nadaljevanju postopka je manjšina držav opozorila na to, da so pravila in načela humanitarnega prava nastala pred iznajdbo jedrskega orožja in da se konference v Ženevi leta 1949 ter v letih 1974- 1977 niso izrecno ukvarjale z jedrskim orožjem, zato je mogoče dvomiti ali so pravila in načela humanitarnega prava uporabljiva v zvezi z jedrskim orožjem. Večina držav se s temi argumenti ni strinjala in trdila, da ni dvoma, da je mednarodno humanitarno pravo uporabljivo v zvezi z jedrskim orožjem. Sodišče je sicer priznalo, da je bilo jedrsko orožje iznajdeno po tem, ko je večina pravil in načel humanitarnega prava uporabljivega v oboroženem spopadu že obstajala; da so konference v Ženevi leta 1949 in v letih 1974- 1977 pustile jedrsko orožje ob strani; da dejansko obstaja kvalitativna in kvantitativna razlika med jedrskim in konvencionalnim orožjem.²⁰⁵ »Kljub temu, pa ni mogoče zaključiti, da se uveljavljena pravila in načela humanitarnega prava ne nanašajo na jedrsko orožje. Takšen zaključek bi bil nezdružljiv z resnično humanitarnim značajem teh pravnih načel [pravila in načela humanitarnega prava- op. D. B.], ki prežema celotno pravo oboroženih spopadov in se nanaša na **vse oblike vojne in vse vrste orožij** (poudarila D. B.), tistega iz preteklosti, iz sedanjosti ter iz prihodnosti.«²⁰⁶

Zgoraj omenjene izjave Sodišča ocenjujem kot pozitivne. Izjemnega pomena se mi zdi, da je Sodišče izrecno izjavilo, da je mednarodno humanitarno pravo uporabljivo v zvezi z jedrskim orožjem in v nadaljevanju tudi izreklo, da je večina teh norm že postala običajno mednarodno pravo. S tem stališčem se tudi v celoti strinjam. Vendar pa se v nadaljevanju svetovalnega mnenja ne pridružujem stališčem Sodišča.

MDS sicer pride do nekaterih zaključkov v zvezi s humanitarnim pravom, vendar jih ne izpelje do konca. Problem je predvsem v tem, da se ne izreče o pravnem značaju teh norm. Tako ne izvemo, ali Sodišče meni, da imajo določbe humanitarnega prava značaj

²⁰⁴ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 258., odst. 82.

²⁰⁵ Ibid.; str. 259., odst. 85- 86.

²⁰⁶ Ibid.; str. 259., odst. 86.

jus cogens ali ne? Kogentni značaj humanitarnega prava bi seveda pomenil, da so to norme, ki jih države ne morejo spremeniti, torej izjema samoobrambe ne obstaja in je grožnja ali uporaba jedrskega orožja vselej nelegalna. Sodišče pa odgovor v zvezi z značajem humanitarnih norm pusti ob strani, in sicer z utemeljitvijo, da problem ni v zvezi s postavljenim vprašanjem GS.²⁰⁷

Zelo jasno pa se je o pravnem značaju humanitarnega prava izrekel sodnik Koroma in v celoti se pridružujem njegovim stališčem. Po njegovem mnenju je ena izmed nalog Sodišča, da ugotovi kakšni so mednarodni pravni standardi in bi Sodišče moralo prepoznati kogentni značaj humanitarnega prava.²⁰⁸

O pravnem značaju humanitarnega prava se je zelo jasno opredelil tudi predsednik MDS. Tudi Bedjaoui ne dvomi o tem, da je večina pravil in načel humanitarnega prava že postala del *jus cogens*, še posebej pa to velja za oba temeljna principa (prepoved orožja, ki ni sposobno razlikovati med borci in civilisti in prepoved orožja, ki borcem povzroča nepotrebno trpljenje).²⁰⁹

Vendar pa se v nadaljevanju z njegovim stališčem ne morem strinjati. Znano je, da je bil odločilni izrek svetovalnega mnenja (105. (2) E. odstavek) sprejet zaradi njegovega, odločilnega glasu.²¹⁰ Sodnik Bedjaoui namreč v svoji izjavi zapiše, da Sodišče ni moglo izreči tistega, česar pravo ne določa (torej nelegalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja).²¹¹ Njegovo stališče je bilo, da se o izjemni okoliščini samoobrambe ni mogoče dokončno izreči, torej ni zavrnil nelegalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja v vsakem primeru. Na tem mestu se seveda z njim ne strinjam in menim, da bi glede na zavezujoči značaj humanitarnega prava in jasnih prepovedi, ki jih te norme izražajo, Sodišče moralo izreči nelegalnost grožnje ali uporabe jedrskega orožja v vseh okoliščinah.

²⁰⁷ Ibid.; str. 258., odst. 83.

²⁰⁸ Glej Dissenting Opinion of judge Koroma, str. 572- 574., dostop (15. 12. 2007) na: <http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7523.pdf>.

²⁰⁹ Glej Declaration of President Bedjaoui, odst. 21.: »I have no doubt that **most of the principles and rules of humanitarian law** (poudarila D. B.) and, in any event, **the two principles** (poudarila D. B.), one of which prohibits the use of weapons with indiscriminate effects and the other the use of arms causing unnecessary suffering, **form part of jus cogens**. » (poudarila D. B.), dostop (15. 12. 2007) na: <http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7499.pdf>.

²¹⁰ SMDS v drugem odstavku 55. čl. določa, da ima v primeru enake porazdelitve glasov, predsednik MDS (ali pa sodnik, ki ga nadomešča) odločilni glas.

²¹¹ Ibid.; odst. 9.

4.6.7. Načelo nevtralnosti

Sodišče je v postopku obravnavalo tudi načelo nevtralnosti, na katerega so se sklicevale nekatere države. Prišlo je do zaključka, da je potrebno spoštovati načelo nevtralnosti v vseh mednarodnih oboroženih sporih, ne glede na vrsto orožja, ki je bila uporabljena.²¹²

4.6.8. Obveznost razorožitve

V tem poglavju bom predstavila enega izmed po mojem mnenju pozitivnih vidikov svetovalnega mnenja o legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja, in sicer odstavka 105. (2) F., ki ga je MDS sprejelo soglasno in se glasi:

»Obstaja obveznost v dobri veri nadaljevati in pripeljati do zaključka pogajanja, ki vodijo do jedrske razorožitve v vseh pogledih, pod strogim in učinkovitim mednarodnim nadzorom.«

Sodišče je torej menilo, da je problem jedrskega orožja potrebno videti in ga reševati v nekem širšem kontekstu. Izreklo je, da sta »mednarodno pravo in stabilnost mednarodnega reda, ki ga to pravo ureja, zavezana k dolgotrajnemu trpljenju, ki je posledica razlik v stališčih z ozirom na pravni status jedrskega orožja«²¹³ in je zato potrebno takšno stanje končati. Sodišče je mednarodni skupnosti priporočilo izpolnitev dvodelne obveznosti, ki izvira iz VI. čl. Pogodbe o neširjenju jedrskega orožja iz leta 1968. Ta dvodelna obveznost ne zajema samo »nadaljevanja pogajanj v dobri veri, s katerimi naj se čim prej ustavi jedrska oboroževalna tekma«, ampak jasno definira rezultat, ki naj ga stranke s tem dosežejo- »jedrska razorožitev in pogodba o splošni in popolni razorožitvi«.²¹⁴ Pravni pomen te obveznosti, ki jo razloži tudi Sodišče je v tem,

²¹² Ibid.; str. 261., odst. 89

²¹³ Ibid.; str. 263., odst. 98.

²¹⁴ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 263., odst. 99.

MDS tukaj citira VI. čl. Pogodbe o neširjenju jedrskega orožja (Treaty on the Non- Proliferation of Nuclear Weapons, 1968), VI. čl.: »Each of the Parties to the Treaty undertakes to **pursue negotiations** (poudarila D. B.) in good faith on effective measures relating to cessation of the nuclear arms race at an early date and to **nuclear disarmament, and on a treaty on general and complete disarmament** (poudarila D. B.) under strict and effective international control«.

da gre »preko same obveznosti prizadevanja; in vključuje obveznost doseči točno določen rezultat- jedrsko razorožitev v vseh pogledih«. ²¹⁵

Kot sem že zapisala na začetku je mogoče opomin Sodišča, glede razorožitve mednarodne skupnosti oceniti kot pozitivni vidik svetovalnega mnenja. Ne glede na to, pa se zdi, da je Sodišče prezrlo normativni pomen pogodbe o neširjenju jedrskega orožja in se ni spustilo v analizo ključnih aspektov pogodbe.

Pogodba o neširjenju jedrskega orožja je ključna globalna multilateralna pogodba, ki se izrecno ukvarja z jedrskim orožjem. Primarni cilj pogodbe je preprečiti širjenje jedrskega orožja, še posebej horizontalno, ne gre torej za razorožitveno pogodbo. Pogodba razdeli pogodbene stranke na 2 skupini držav, in sicer na skupino držav z jedrskim orožjem in skupino nejedrskih držav, torej tistih brez jedrskega orožja. Vsaka od njih ima v skladu s pogodbo določene obveznosti. Pogodba sicer dovoljuje 5 legitimnim jedrskim silam (ZDA, Velika Britanija, Sovjetska zveza- današnja Rusija, Kitajska, Francija) tudi v nadaljevanju posedovati jedrsko orožje, vendar pa je to le ukrep *ad interim*, torej dokler ne bodo države z jedrskim orožjem sprejele sporazum o popolni jedrski razorožitvi. Jedrske države imajo hkrati obveznost ne prenašati jedrskih orožij ali drugih jedrskih sredstev nobenemu prejemniku. ²¹⁶ Na drugi strani imajo nejedrske države obveznost, da ne bodo sprejemale, proizvajale, ali celo pridobivale jedrskega orožja na kakršenkoli način. Poleg tega so zavezane sprejeti varnostna pravila (*safeguards*), ki jih določa Mednarodna agencija za jedrsko energijo (IAEA), in o tem z agencijo skleniti posebne sporazume. ²¹⁷ Zelo pomembna je tudi neodtujljiva pravica vseh pogodbenih strank, da razvijajo raziskovanje, proizvodnjo, in uporabo jedrske energije za miroljubne namene. ²¹⁸

MDS v svetovalnem mnenju sicer omeni, da t.i. »dvodelna obveznost« zavezuje 182 pogodbenih strank, torej večino mednarodne skupnosti, vendar argumenta ne izpelje do konca. Dejstvo je, da se je od 182 držav, 177 držav zavezalo, da bo spoštovalo vseobsežno prepoved proizvodnje, pridobivanja, kopičenja, testiranja in uporabe jedrskega orožja. Tako se zdi, da je nejasen zaključek MDS v odstavku 105. (2) E pravzaprav namenjen 5 legitimnim jedrskim silam (stalnim članicam VS OZN) in tistim državam, ki niso pogodbene stranke. Za vse ostale države je pogodbeno pravo jasno-

²¹⁵ Ibid.; str.264., odst. 99.

²¹⁶ Pogodba o neširjenju jedrskega orožja, op. cit., 1. čl.

²¹⁷ Ibid.; 2. čl. in 3. čl.

²¹⁸ Ibid.; 4. čl.

grožnja ali uporaba jedrskega orožja je nezakonita, ker jo pogodbeno pravo izrecno in natančno prepoveduje. V tem smislu se torej potrdi teza na začetku poglavja, da je MDS prezrlo normativni pomen pogodbe o neširjenju jedrskega orožja.²¹⁹

4.7. Para. 105 (2) E. in odnos med *Jus ad bellum* in *Jus in bello*

Odgovor Sodišča na najpomembnejši vidik postavljenega vprašanja je vsebovan v odstavku 105. (2) E. svetovalnega mnenja in se glasi:

»S 7 glasovi proti 7, s predsednikovim odločilnim glasom,

Iz zgoraj omenjenih zahtev izhaja, da bi bila grožnja ali uporaba jedrskega orožja na splošno v nasprotju s pravili mednarodnega prava, ki veljajo v oboroženem spopadu in še posebej v nasprotju s pravili in načeli humanitarnega prava;

Vendar pa glede na sedanje stanje mednarodnega prava in dejstev, ki so Sodišču na razpolago, Sodišče ne more dokončno zaključiti, ali bi bila grožnja ali uporaba jedrskega orožja legalna ali nelegalna, v skrajnih okoliščinah samoobrambe, ko bi bil v nevarnosti sam obstoj države.«²²⁰

Za začetek naj spomnimo, da je mednarodno pravo že tradicionalno razlikovalo med 2 vrstama pravnih norm. »*Jus ad bellum* so norme, ki določajo ali in kako legitimno je vojno sploh začeti, *Jus in bello* pa se nanaša na določbe, ki definirajo kako naj se vojna vodi in po kakšnih pravilih«²²¹. Vsakršno legitimno izvrševanje sile mora biti v skladu z obema celotama norm, torej tako z *jus ad bellum* kot *jus in bello*.

MDS v drugem odstavku 105 (2) E. odstavka vzpostavi razlikovanje med državo, ki izvršuje svojo naravno pravico do samoobrambe in agresorjem, za katerega se zdi, da ima drugačen status po določbah *jus ad bellum* in *jus in bello*. Gre za presenetljiv in

²¹⁹ McCormack, T. L. H.: A Non Liqueur on Nuclear Weapons, International Review of the Red Cross 1997, No. 316., str. 76- 91., dostop (16. 12. 2007) na: <http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/57jnfq?opendocument>.

²²⁰ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 266., odst. 105. (2) E.

²²¹ Türk, op. cit., str. 550.

hkrati po nekaterih mnenjih²²² sporni pristop Sodišča, ki ni uzakonjen v nobenem uradnem dokumentu mednarodnega humanitarnega prava. Še več, zaslediti je mogoče prepričljive razlage, proti takšnemu razlikovanju med statusom »žrtve in napadalcem«. Tako je npr. že leta 1963 *Institut de Droit International* izdal resolucijo z naslovom »Equality of Application of the Rules of the Law of War to Parties to an Armed Conflict«, kjer je med drugim izrecno zapisano, da »vse vojskujoče strani enako zavezujejo zakoni vojne«²²³.

Da bi nazorno prikazali kako MDS »pomeša« *jus ad bellum* in *jus in bello*, hkrati pa ne razloži kakšne je bil povod za tak pristop, naj na tem mestu citiramo še odstavek 105. (2) D, kjer Sodišče izreče:

»Soglasno da,

Bi grožnja ali uporaba jedrskega orožja morala biti združljiva z zahtevami mednarodnega prava, ki velja v oboroženem spopadu, posebno z načeli in pravili mednarodnega humanitarnega prava, kot tudi s specifičnimi pogodbenimi obveznostmi in z ostalimi zagotovili, ki se izrecno nanašajo na jedrsko orožje.«

Odstavek 105. (2) D. torej napeljuje na sklep, da je zelo malo verjetno, da bi kakršnakoli uporaba jedrskega orožja sploh lahko ne-kršila vse omenjene določbe mednarodnega prava. To na nek način ugotovi tudi Sodišče v naslednjem paragrafu, in sicer v prvem odstavku 105 (2) E., ko izreče, da »bi bila grožnja ali uporaba jedrskega orožja **na splošno** (poudarila D. B.) v nasprotju s pravili mednarodnega prava, ki velja v oboroženem spopadu in še posebej v nasprotju s pravili in načeli humanitarnega prava«. In če je torej nekaj **na splošno v nasprotju** z določbami mednarodnega humanitarnega prava, logično sledi, da obstajajo izjeme, ki jih je potrebno poiskati znotraj mednarodnega humanitarnega prava, torej v sklopu *jus in bello*. MDS pa presenetljivo v drugem odstavku 105. (2) E. definira izjemo »samoobrambe, ko bi bil v nevarnosti sam obstoj države« in tako najde izjemo znotraj določb *jus ad bellum*.

²²² Glej npr. Mullerson, R.: On the Relationship between Jus ad bellum and Jus in bello in the General Assembly Advisory Opinion v L. B. de Chazournes in P. Sands (ur): *International Law, The International Court of Justice and Nuclear Weapons*, Cambridge University Press, 1999, str. 267- 274.

²²³ Resolution of the Institut de Droit International: Equality of Application of the Rules of the Law of War to Parties to an Armed Conflict, Brussels, 1963.

4.8. *Non Liquet*?

Izraz *non liquet* je latinski izraz in dobesedno pomeni »ni jasno«. Pomembno se mi zdi opozoriti na razliko med izvornim in sodobnim razumevanjem tega izraza.

Izvorni pomen izraza *non liquet* lahko najdemo v rimskem pravu in pomeni, da je sodnik posameznik zaradi nejasnega prava s temi besedami zavrnil izrek sodbe v konkretnem primeru. Zadeva je bila nato poverjena drugemu sodniku. Če pa je sodil sodniški kolegij, se je lahko sodnik s to utemeljitvijo vzdržal glasovanja o zadevi.²²⁴ Sodobni pomen *non liquet* pa pomeni, da je sodišče soočeno s pomanjkljivimi pravnimi normami in je torej nemogoče izreči takšen ali drugačen zaključek.

Na splošno lahko rečemo, da mednarodno pravo ne daje natančnega odgovora v zvezi s tem pojmom, in predvsem širše gledano v zvezi z vprašanjem ali je mednarodno pravo mogoče razumeti kot popoln pravni sistem. Teoretiki so nekako razdeljeni na dve skupini in sicer na tiste, ki trdijo, da v mednarodnem pravu velja prepoved *non liquet*.²²⁵ Druga skupina teoretikov pa ravno nasprotno trdi, da je pristojnost mednarodnih sodišč omejena in da je torej *non liquet* »dejanska meja pozitivnega mednarodnega prava«²²⁶, ki torej omejuje delo sodišč.

Ena izmed bolj opaznih značilnosti svetovalnega mnenja o legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja je torej, kot smo že zapisali nezmožnost Sodišča, da bi se v odstavku 105. (2) E. dokončno izreklo o tem, ali je grožnja ali uporaba jedrskega orožja legalna ali nelegalna v izjemni situaciji samoobrambe.

Glede vprašanja ali torej gre v omenjenem paragrafu za *non liquet* in kako ga razumeti tudi med sodniki ni bilo enotnega stališča.²²⁷ Ravno tako se stališča razlikujejo med številnimi komentatorji obravnavanega svetovalnega mnenja.

Osebnostno mi je najbolj blizu interpretacija, ki jo je podal Bharat Desai leta 1997 v *Indian Journal of International Law*.

²²⁴ Kranjc, J.: *Latinski pravni reki*, Cankarjeva založba, 1998, str. 171.

²²⁵ Tudi med njimi ni soglasja o tem, kaj je temelj za prepoved *non liquet*. Npr. - Kelsen trdi, da prepoved *non liquet* izvira iz popolnosti mednarodnega prava. Druga skupina teoretikov pa trdi, da v mednarodnem pravu sicer obstajajo pravne praznine, ne glede na to pa imajo sodniki dolžnost izreči se o zadevi, četudi so pravne norme nejasne oz. nedoločne (npr. Hersch Lauterpacht).

²²⁶ Stone J.: *Legal Controls of International Conflict* (1959), cit. po Desai B.: *Non Liquet and the ICJ Advisory Opinion on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons: Some Reflections*, *Indian Journal of International Law* 1997, str. 203.

²²⁷ Med sodniki, ki so interpretirali odst. 105. (2) E kot *non liquet* so bili: Bedjaoui, Vereshchetin, Schwebel in Higgins.

Bistvo njegove interpretacije je, da 105. (2) E. odstavka ne interpretira kot *non liquet*. Prvi argument v podporo tej trditvi je dejstvo, da je MDS že na začetku zavrnilo argumente nekaterih držav, da se bo Sodišče, če bo izdalo svetovalno mnenje lotilo »ustvarjanja norm«²²⁸ in da v obstoječem *corpus iuris* ni mogoče zaslediti relevantnih norm. Nadalje je mogoče trditi, da Sodišče nikjer izrecno ne definira pravnih praznin, zaradi katerih bi lahko prišli do zaključka, da sploh lahko govorimo o *non liquet*. Še več, Sodišče je v odstavkih 105. (2) C. in D. **soglasno** odločilo, da je vsaka grožnja ali uporaba sile, ki ni v skladu z četrtim odstavkom 2. čl. in 51. čl. UL OZN nelegalna in mora, da bi bila legalna, biti v skladu tudi z zahtevami mednarodnega prava oboroženih spopadov, še posebej s pravili in načeli mednarodnega humanitarnega prava. Vendarle torej obstaja pravo, ki je uporabljivo v zvezi s postavljenim vprašanjem GS OZN.

Strinjam se s stališči, ki jih je podal Bharat Desai in sicer, da se je Sodišče v svojem preučevanju norm omejilo na iskanje pogodbenega ali običajnega mednarodnega prava in pri tem zanemarilo 1.(c) odstavek 38. čl. Statuta MDS. Ta predvideva, da so splošna pravna načela eden izmed poglavitnih formalnih virov mednarodnega prava s pomočjo katerih Sodišče sodi. Zato je presenetljivo, da se Sodišče, potem ko ne uspe najti odgovora v pogodbenem in običajnem mednarodnem pravu ne zateče k uporabi tega zelo pomembnega pravnega vira. Sodišče bi tako lahko iz obilice materiala, ki ga je imelo na voljo izluščilo splošna pravna načela in jih apliciralo v konkretni situaciji jedrskega orožja.²²⁹

²²⁸ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 237., odst. 18.

²²⁹ Desai, op. cit., str. 216-218.

5. ZAKLJUČEK

V zaključku te diplomske naloge bom predstavila osebno stališče do nekaterih spornih vprašanj, s katerimi se je soočilo MDS v svetovalnem mnenju o legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja in se kritično opredelila do nekaterih zaključkov Sodišča.

Na začetku bi želela poudariti, da sprejem prošnje GS OZN ocenjujem kot pomemben izraz sodne neodvisnosti MDS. In sicer predvsem zato, ker so temu močno nasprotovale vse stalne članice VS OZN (razen Kitajske), tako v razpravah o resoluciji GS OZN, kot tudi v pisnih in ustnih izvajanjih pred Sodiščem. Če poleg tega upoštevamo še dejstvo, da so vse te države legitimne nuklearne sile, ima sprejem prošnje GS OZN še toliko večji pomen.

Mislim, da bi bilo svetovalno mnenje lahko drugačno, če bi se Sodišče preučevanja norm lotilo z drugačne izhodiščne točke. Da torej ne bi iskalo prepovedi grožnje ali uporabe jedrskega orožja znotraj mednarodnega prava, ampak ravno obratno. Torej, da bi ugotavljalo, ali obstaja v mednarodnem pravu dovoljujoče pravilo v zvezi z grožnjo ali uporabo jedrskega orožja. Navsezadnje je bilo tako formulirano tudi vprašanje.

Po mnenju Sodišča sta v zvezi s postavljenim vprašanjem najbolj »direktno uporabljiva«²³⁰ dva sklopa norm: določbe UL OZN, ki se nanašajo na uporabo sile ter pravo oboroženih spopadov, zato bom v nadaljevanju zaključka razpravljala o tem.

Še prej pa bi se želela opredeliti do stališč v zvezi s pravico do življenja in zaščito le te v času oboroženih spopadov. Pravica do življenja je v času oboroženih spopadov zaščiten tako s pravom človekovih pravic, kot tudi s humanitarnim pravom. Znotraj prava človekovih pravic, je pravica do življenja »najvišja« pravica, ki je ni mogoče razveljaviti niti v času vojne. V bistvu je definirana kot absolutna pravica. Jasno je, da zaradi vsebine in področja, ki ga ureja humanitarno pravo pravica do življenja tukaj ne more biti definirana absolutno (npr. dovoljeno je ubijanje vojakov na bojišču). Smisel humanitarnega prava je namreč humanizirati vojskovanje. To pa seveda ne pomeni, da ni nobenih omejitev. Omejitve so zelo jasne in natančne. Če si priključimo v spomin dva osnovna principa humanitarnega prava (prepoved uporabe orožja, ki ni sposobno

²³⁰ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 243., odst. 34.

razlikovati med borci in civilisti ter prepoved uporabe orožja, ki vojakom povzroča nepotrebno trpljenje), je jasno, da je grožnja ali uporaba jedrskega orožja nelegalna v vseh okoliščinah.

Mislim, da je sodnik Shahabudden v svojem odklonilnem mnenju zelo dobro prikazal, katero je tisto temeljno vprašanje, s katerim je bilo soočeno Sodišče. Po njegovem mnenju je potrebno ugotoviti, ali je v specialnih okoliščinah uporabe jedrskega orožja mogoče uskladiti dve pravici. In če ju ni mogoče uskladiti, komu dati prednost? Na eni strani je pravica države do samoobrambe, na drugi strani pa nič manj pomembna pravica človeštva do preživetja.²³¹

Kot sem že zapisala v prejšnjih poglavjih, se je MDS v ključnem delu svetovalnega mnenja o legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja sicer izreklo, da »bi bila uporaba jedrskega orožja na splošno v nasprotju s pravili in načeli humanitarnega prava«²³², vendar je vprašanje samoobrambe pustilo odprto.

Mislim, da se je MDS zelo dobro zavedalo, da določbe humanitarnega prava ne poznajo izjeme. *Jus in bello* torej ne pozna izjeme, saj gre za »neprekršljiva načela mednarodnega humanitarnega prava«²³³. Edina rešitev je bila, da je Sodišče zavestno strukturiralo dvodelni odstavek 105. (2) E in »pomešalo« *jus in bello* z *jus ad bellum*. Ni si namreč mogoče predstavljati, da tako ugledno telo ne loči med obema sklopoma norm. Sodišče je torej potencialno izjemo našlo v sklopu določb *jus ad bellum* in v bistvu izreklo, da lahko v »izjemni okoliščini samoobrambe, kjer je ogrožen obstoj države« *jus ad bellum* »premaga« *jus in bello*.

Zelo pomembna je torej ugotovitev, da je bil dvodelni 105. (2) E. odstavek predmet glasovanja kot celota. Tudi sodniki so bili v dilemi, kako pravzaprav glasovati, če se niso strinjali z obema deloma odstavka. Na splošno lahko sodnike v zvezi z njihovimi stališči do legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja razdelimo na 3 skupine²³⁴: v prvi skupini so tisti, ki so trdili, da je grožnja ali uporaba jedrskega orožja nelegalna v

²³¹ Glej Dissenting Opinion of Judge Shahabuddeen, str. 375., dostop (8. 01. 2008) na: <http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7519.pdf>.

²³² Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit., str. 266., odst. 105 (2) E.

²³³ Ibid.; str. 257., odst. 79.

²³⁴ Thirlway, H.: The Nuclear Weapons Advisory Opinions: The Declarations and Separate and Dissenting Opinions v L. B. de Chazournes in P. Sands (ur): International Law, The International Court of Justice and Nuclear Weapons, Cambridge University Press, 1999, str. 398.

vseh okoliščinah²³⁵, v drugi skupini so tisti, ki so trdili, da obstaja izjema samoobrambe, kjer bi bila grožnja ali uporaba jedrskega orožja legalna²³⁶, in v tretji skupini so tisti, ki so trdili, da se ni mogoče dokončno izreči o legalnosti ali nelegalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja v izjemni okoliščini samoobrambe.²³⁷

Če malce teoretiziramo in zaključimo, da MDS zaradi občutljivosti postavljenega vprašanja ni bilo »sposobno« izreči, da je grožnja ali uporaba jedrskega orožja nelegalna v vseh okoliščinah (zaradi nezdržljivosti z načeli humanitarnega prava), je bil mogoče odstavek 105. (2) E. celo najboljša možna rešitev. Če bi namreč Sodišče izreklo, da lahko humanitarno pravo (v primeru samoobrambe države) opravičuje uporabo jedrskega orožja, bi to zaustavilo razvoj določb *jus in bello*. S tem ko je izreklo, da bi bila uporaba jedrskega orožja na splošno nezdržljiva z določbami humanitarnega prava, da pa se ni mogoče dokončno izreči o izjemni okoliščini samoobrambe, gre razvoj *jus in bello* naprej (ker potencialna izjema obstaja znotraj *jus ad bellum*).

Na koncu te diplomske naloge bi želela izpostaviti še en problem v zvezi s svetovalnim mnenjem o legalnosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja, in sicer obveznost razorožitve. Dejstvo je, da je MDS že pred enajstimi leti mednarodni skupnosti priporočilo izpolnitev te obveznosti in, da do danes priporočilo ostaja neizpolnjeno. Gre za problem, ki izvira iz nezavezujoče narave svetovalnih mnenj. Ali je sploh realno pričakovati, da bo obveznost jedrske razorožitve enkrat izpolnjena?

Na tem mestu se mi poraja tudi vprašanje, kaj bi se zgodilo če bi Sodišče izreklo nelegalnost grožnje ali uporabe jedrskega orožja v vseh okoliščinah? Zelo verjetno je, da takšna ugotovitev ne bi imela vpliva na ravnanje legitimnih nuklearnih sil in ostalih držav, za katere je znano, da posedujejo jedrsko orožje. Mogoče, bi rešitev v prihodnosti bila zahteva za izdajo še enega svetovalnega mnenja v zvezi s pravnim statusom jedrskega orožja. Nezavezujoči naravi svetovalnega mnenja bi se morebiti lahko izognili s pogodbeno določbo, ki bi določila, da je svetovalno mnenje potrebno spoštovati. Na ta način bi v mednarodni skupnosti ustvarili pritisk na jedrske države in dosegli želeni cilj. Zato z zanimanjem pričakujem, kaj bosta prinesla razprava in delo v

²³⁵ V tej skupini so bili 4 sodniki: Shahabuddeen, Weeramantry, Koroma, Ranjeva.

²³⁶ V tej skupini je bilo 5 sodnikov: Schwebel, Oda, Guillaume, Fleischhauer, Higgins.

²³⁷ V tej skupini je bilo 5 sodnikov: Bedjaoui, Herczegh, Vereshchetin, Ferrari Bravo in zelo verjetno tudi sodnik Shi.

novoustanovljenem odboru o jedrskem orožju, njegovi neproliferaciji (neširjenju) in sodobnem mednarodnem pravu znotraj International Law Association.²³⁸

²³⁸ Gre za t.i. Committee for Nuclear weapons, non proliferation & contemporary international law. Glej: http://www.ila-hq.org/html/layout_committee.htm. Članica odbora je tudi dr. Vasilka Sancin.

6. LITERATURA

I. Doktrina

Monografije

1. Akehurst, Michael: A modern Introduction to International Law, Routledge, London/New York, 1992.
2. Amerasinghe, Chittharanjan Felix: Principles of the Institutional Law of International Organizations, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.
3. Bodansky, Daniel & Brunnee, Jutta & Hey, Ellen (ur.): The Oxford Handbook of International Environmental Law, Oxford University Press, New York, 2007.
4. Boisson de Chazournes, Laurence & Sands, Philippe (ur.): International Law, The International Court of Justice and Nuclear Weapons, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.
5. Boyle, Alan & Chinkin, Christine: The Making of International Law, Oxford University Press, New York, 2007.
6. Bowet, Derek William: The International Court of Justice: Process, Practice and Procedure, The British Institute of international and Comparative Law, London, 1977.
7. Brownlie, Ian: Principles of Public International Law, Oxford University Press, Oxford, 1998.
8. Brownlie, Ian: International Law and The Use of Force by States, Oxford University Press, London, 1963.
9. Evans, Malcolm (ur.): International Law, Oxford University Press, Oxford, 2003.
10. Kaučič, Igor & Grad, Franc: Ustavna ureditev Slovenije, Gospodarski vestnik založba, Ljubljana, 1999.
11. Kranjc, Janez: Latinski pravni reki, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1998.
12. Račić, Obrad (prevajalec): Efekti nuklearnog oružja, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1968.
13. Rosenne, Shabtai: Rosenne's the World Court : What it Is and How it Works, Martinus Nijhoff Publishres, Boston/Leiden, 2003.

14. Sands, Phillipe & Klein, Pierre: *Bowett's Law of International Institutions*, Sweet & Maxwell, London, 2001.
15. Schwarzenberger, Georg: *The Legality of Nuclear Weapons*, Stevens & Sons Limited, London, 1958.
16. *The International Court of Justice, Third Edition*, ICJ The Hague, Hague, 1986.
17. Türk, Danilo: *Temelji mednarodnega prava*, Gospodarski vestnik založba, Ljubljana, 2007.
18. Ude, Lojze: *Civilno procesno pravo*, Založba Uradni list, Ljubljana, 2002.
19. Zimmermann, Andreas & Tomuschat, Christian & Oellers- Frahm, Karin (ur.): *The Statute of the International Court of Justice, A Commentary*, Oxford University Press, Oxford, 2006.

Periodika (članki)

1. Akande, Dapo: *The Competence of International Organizations and the Advisory Jurisdiction of the International Court of Justice*, *European Journal of International Law*, Letnik 9 (1998), str. 437- 467.
2. Aznar- Gomez, Mariano J.: *The 1996 Nuclear Weapons Advisory Opinion and Non Liqueur in International Law*, *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 48 (January 1999), str. 3- 19.
3. Bekker, Peter H. F.: *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, *The American Journal of International Law*, Vol. 91 (January 1997), str. 126- 133.
4. Bekker, Peter H. F.: *Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict*, *The American Journal of International Law*, Vol. 91 (January 1997), str. 134- 138.
5. Chimni, B. S.: *Nuclear Weapons and International Law: Some reflections*, *Indian Journal of International Law*, Letnik 37 (1997), str. 250- 261.
6. Desai, Bharat: *Non Liqueur and the ICJ Advisory Opinion on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons: Some Reflections*, *Indian Journal of International Law*, Letnik 37 (1997), str. 201- 225.
7. Falk, Richard A.: *Nuclear Weapons, International Law and the World Court: A Historic Encounter*, *The American Journal of International Law*, Letnik 91 (January 1997), str. 64- 75.

8. Falk, Richard: Nuclear Weapons, International Law and the World Court: A Historic Encounter, Indian Journal of International Law, Letnik 37 (1997), str. 149- 166.
9. Grief, Nicholas: Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, International and Comparative Law Quartely, Vol. 46 (July 1997), str. 681- 688.
10. Mani, V. S.: The Nuclear Weapons and the World Court, Indian Journal of International Law, Letnik 37 (1997), str. 167- 184.
11. McCormack, Timothy L. H.: A Non Liqueur on Nuclear Weapons- The ICJ Avoids the Application of General Principles of International Humanitarian Law, International Review of the Red Cross, 1997, No. 316, str. 76- 91.
12. Shaw, Malcolm N.: The International Court of Justice: A Practical Perspective, International and Comparative Law Quartely, Vol. 46 (October 1997), str. 831- 865.
13. Tyagi, Yogesh K.: Judicial Statesmanship without Political Courage: The ICJ Advisory Opinion on Nuclear Weapons, Indian Journal of International Law, Letnik 37 (1997), str. 185- 197.
14. Pavliha, Marko: Pravično in dobro, časopis Delo, 30. 08. 2007.
15. Vereshchetin, V. S.: »Is Deceptive Clarity« Better than »Apparent Indecision« in an Advisory Opinion?, Kluwer Law International, 1999, str. 531- 543.

Zbirke prispevkov, predavanja, poročila profesionalnih društev za mednarodno pravo

1. UN Human Rights Committee: General Comment No. 14(23) on Article 6 of the Covenant on Civil and Political Rights: Nuclear weapons and the right to life, http://training.itsilo.it/ils/CD_Use_Int_Law_web/Additional/Library/English/UN_S_B/GC_human-rights/gc14_1984.pdf.
2. General Conference of UNESCO: Declaration on the Responsibilities of the Present Generations Towards Future Generations, 12 November 1997, <http://www.unesco.org/cpp/uk/declarations/generations.pdf>.
3. United Nations Environment Programme (Final Report of the Expert Group Workshop on International Environmental Law Aiming at Sustainable Development).

4. United Nations Commission on Sustainable Development (Report of the Expert Group Meeting on Identification of Principles of International Law for Sustainable Development).
5. Resolution of the Institut de Droit International: Equality of Application of the Rules of the Law of War to Parties to an Armed Conflict, Brussels, 1963.
6. Zapiski predavanj pri študijskem predmetu Mednarodno javno pravo (nosilec: prof. dr. Danilo Türk), Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani, študijsko leto 2006/2007.

II. Dokumenti

Mednarodne pogodbe

1. Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations (1946), 1 UNTS 15
[http://www.unog.ch/80256EDD006B8954/\(httpAssets\)/C8297DB1DE8566F2C1256F2600348A73/\\$file/Convention%20P%20&%20I%20\(1946\)%20-%20E.pdf](http://www.unog.ch/80256EDD006B8954/(httpAssets)/C8297DB1DE8566F2C1256F2600348A73/$file/Convention%20P%20&%20I%20(1946)%20-%20E.pdf).
2. Vienna Convention on the Law of Treaties (1969), 1155 UNTS 331
http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf.
3. The Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Germany, (1919), <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/menu.htm>.
4. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, (1948), 278 UNTS 1951, http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/p_genoci.htm.
5. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), (1977), 4 UNTS 1979, <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/93.htm>.
6. Convention on the Prohibition of Military or Any Hostile Use of Environmental Modification Techniques, (1976),
<http://www.opcw.org/html/db/cwc/more/enmod.html>.
7. Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, (1972),
<http://www.unep.org/Documents.multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503>.

8. Rio Declaration on Environment and Development, (1992), <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=78&ArticleID=1163>.
9. Treaty on the Non- Proliferation of Nuclear Weapons, (1968), <http://www.un.org/events/npt2005/npttreaty.html>.
10. Convention with Respect to the Laws and Customs of War on Land (Hague II.), (1899), <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/hague02.htm>.
11. Hague Convention No. IV on the Laws and Customs of War on Land, (1907), <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/hague04.htm>.
12. Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare, (1925), <http://www.state.gov/t/ac/trt/4784.htm>.
13. Treaty for the Prohibition of Nuclear Weapons in Latin America and the Caribbean (Treaty of Tlatelolco), (1967), <http://www.opanal.org/opanal/Tlatelolco/Tlatelolco-i.htm>
14. South Pacific Nuclear Free Zone Treaty, (Treaty of Rarotonga), (1985), <http://www.opanal.org/NWFZ/Rarotonga/rarotonga-T.htm>.
15. Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo (ur.): Človekove pravice: zbirka mednarodnih dokumentov, Univerzalni dokumenti II. del, Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo, Ljubljana, 1996.
- 16.

Mednarodne pogodbe: ustanovitvene pogodbe mednarodnih organizacij

1. Ustanovna listina Združenih narodov in Statut Meddržavnega Sodišča (1945), Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo, Ljubljana, 1992.
2. Pravilnik Meddržavnega sodišča v Haagu, (1978), <http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=3&p3=0>.
3. Practise Directions, (2001), <http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=4&p3=0>.
4. Constitution of the World Health Organization (1946), 14 UNTS 185, http://www.who.int/governance/eb/who_constitution_en.pdf.
5. Constitution of the International Labour Organization, (1944)

http://www.ilo.org/global/About_the_ILO/Origins_and_history/Constitution/lang--en/index.htm.

Dokumenti Združenih narodov

1. *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, I. C. J. Reports 1984, str. 392.
2. *Interpretation of Peace Treaties with Bulgaria, Hungary and Romania, Advisory Opinion*, I. C. J. Reports 1950, str. 65.
3. *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion*, I. C. J. Reports 2004, str. 136.
4. *Western Sahara, Advisory Opinion*, I. C. J. Reports 1975, str. 12.
5. *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970)*, Advisory Opinion, I. C. J. Reports (1971), str.16.
6. *Interpretation of the Agreement of 25 March 1951 between the WHO and Egypt, Advisory Opinion*, I. C. J. Reports 1980, str. 73.
7. *Jurisdiction of the European Commission of the Danube between Gelatz and Braila, Advisory opinion*, 1926, P. C. I. J., Series B, št. 14, str. 64.
8. *Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Advisory Opinion*, I. C. J. Reports, 1949, str. 174.
9. *Effect of Award of Compensation Made by the United Nations Administrative Tribunal, Advisory Opinion*, I. C. J. Reports, 1954, str. 47.
10. *Certain Expenses of the United Nations, Advisory Opinion*, I. C. J. Reports, 1962, str. 151.
11. *Eastern Carelia*, 1923, P. C. I. J., Series B, št. 5, str. 5.
12. *Judgments of the Administrative Tribunal of the ILO upon Complaints Made against Unesco, Advisory Opinion*, I. C. J. Reports 1956, str. 77.
13. *Lotus (France v. Turkey)*, 1927, P. C. I. J., Series A, št. 10., str. 5.
14. *Fisheries Case (United Kingdom v. Norway)*, Judgment of December 18th, 1951: I. C. J. Reports 1951, str. 116.
15. *Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, Advisory Opinion*, I. C. J. Reports, 1996, str. 66.
16. *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion*, I. C. J. Reports, 1996, str. 226.

17. *Nicholas Toonen v Australia* (Communication No. 488/1992),
[http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/d22a00bcd1320c9c80256724005e60d5?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/d22a00bcd1320c9c80256724005e60d5?Opendocument).
18. A/RES/41/45 M, (10. 12. 1996).
19. A/RES/49/75 K, (15. 12 1994).
20. A/RES/38/75, (15. 12. 1983), Condemnation of Nuclear War,
<http://www.un.org/documents/ga/res/38/a38r075.htm>.
21. A/RES/47/37, (25. 11. 1992), Protection of the Environment in Times of Armed Conflict,
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/086/92/IMG/N9308692.pdf?OpenElement>.
22. A/RES/1653 (XVI), (24.11.1961).
23. A/RES/33/71 B, (14.12.1978).
24. A/RES/34/83 G, (11.12.1979).
25. A/RES/35/152 D, (12.12.1980).
26. A/RES/36/92 I, (9.12.1981).
27. A/RES/45/59 B, (4.12.1990).
28. A/RES/46/37 D, (6.12.1991).
29. RES WHA 46. 40, (14. 05. 1993).

III. Drugo

Spletne strani

1. <http://www.icj-cij.org/>
2. <http://www.un.org/>
3. <http://untreaty.un.org/>
4. <http://www.ejil.org/>
5. <http://www.insidejustice.com/>
6. <http://www.icj.org/sommaire.php3?lang=en>
7. <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/avalon.htm>
8. <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/>
9. <http://www.asil.org/index.html>
10. <http://www.idi-iil.org/index.html>
11. <http://www.icrc.org/eng/review>

12. <http://wcp.gn.apc.org/>
13. <http://www.corteidh.or.cr/index.cfm>
14. <http://www.who.int/en/>
15. <http://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>
16. <http://www.supremecourt.gov.ph/>
17. <http://www.ila-hq.org/>

